

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет обліку і аудиту
Кафедра економічної експертизи та аудиту бізнесу

Халімон Тарас Богданович
АУДИТ ТА АНАЛІЗ ФІАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійна програма – «Економічна експертиза та аудит бізнесу»
Випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Студентка групи ОЕЕМ-22

Халімон Т. _____

Науковий керівник:

к.е.н., доц. Голяш І.Д.
_____

Дипломну роботу допущено

до захисту

“ ___ ” _____ 2018 р.

Зав. кафедри

к.е.н., доц. Адамик О.В. _____

Тернопіль 2018

РОЗДІЛ 1

ФІАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ

1.1 Сутність та необхідність оцінювання фінансового стану підприємства

У сучасних умовах господарювання ряд вітчизняних підприємств, проводячи недолугу фінансову політику, нераціонально розміщуючи і використовуючи свої фінансові ресурси, втрачають свої ринкові позиції, стикаються з фінансовими труднощами та опиняються у кризовому становищі. Така ситуація вимагає здійснення систематичної оцінки фінансового стану як запоруки подальшого ефективного функціонування, необхідної умови ефективного функціонування підприємства. Треба відмітити, що фінансовий стан підприємства з одної сторони є узагальнюючою характеристикою результатів його діяльності, а з іншого – відображає передумови його подальшого розвитку.

Еволюцію категорії «фінансовий стан» простежено у [60]. Автори зазначають, що його основоположником був французький економіст Жак Саварі (1622-1690). Його ідеї згодом були поглиблені на початку ХХ ст. у такому напрямку обліку як балансоведення, який передбачав популяризацію знань про бухгалтерський баланс і його вивчення. У 30-ті роки аналіз починає відокремлюватися від бухгалтерського обліку і отримує техніко-економічний характер. З початком 90-х років відбувається посилений розвиток методики фінансового аналізу, важливим об'єктом якого був фінансовий стан підприємства. Визначення даної категорії знайшло відображення у великій кількості праць науковців. Огляд літературних джерел дає підстави стверджувати про існуванні різноманітної сукупності підходів до трактування фінансового стану підприємства. Визначення сутності поняття «фінансовий стан підприємства» у працях науковців різних років узагальнено у табл.1.1.

Таблиця 1.1

Визначення категорії «фінансовий стан» у працях науковців

Автори, джерело	Тлумачення поняття
А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк, Т.С.Смовженко [38]	Фінансовий стан сукупністю фінансових ресурсів підприємства, наявність грошових коштів, необхідних для здійснення господарської діяльності, проведення розрахункових операцій з іншими господарюючими суб'єктами, формування нормальних умов праці та відпочинку
М.Я.Коробов [43]	Фінансовий стан підприємства – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика якості його діяльності. Фінансовий стан можна визначити як міру заюезпеченості підприємства необхідними фінансоими ресурсами і ступінь райціональності їх розміщення для здійснення ефективної господарської діяльності та совечасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями.
Г.В.Савицька [72]	Фінансовий стан підприємства характеризується системою показників, які відображають стан капіталу в процесі його кругообігу, що визначає його спроможність до саморозвитку на конкретний, досить короткий момент, адже ситуація може постійно змінюватися
І.А.Бланк [14]	Фінансовий стан є індикатором рівня збалансованості окремих складових джерел їх фінансування, характеризує ефективності їх використання
О.С.Титаренко [79]	Фінансовий стан є якісною характеристикою діяльності підприємства, об'єктом фінансового управління та результатом фінансово- господарської діяльності, відображає стан забезпеченості фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення та ефективністю використання й вимірюється сукупністю показників, що характеризують загальні результати діяльності підприємства на даний час і визначає перспективу у майбутньому.
О.О.Томілін , А.С.Лесюк [80]	Під фінансовим станом підприємства слід розуміти економічну категорію, яка відображає наявність, розміщення та ефективне використання активів, власного і позичкового капіталу на конкретну дату.

Оцінюють фінансовий стан за допомогою методик, які розроблені різними міністерствами, комерційними банками та Національним банком. В

основі таких методичних підходів лежать розробки запропоновані ще у 90-х роках минулого століття ДПА України та Агенством з питань запобігання банкрутству. На даний час Міністерством фінансів, Міністерством економічного розвитку і торгівлі, фондом державного майна України пропонуються методичні рекомендації, в яких викладено напрямки аналізу фінансового стану підприємств, в тому числі і підприємств, які підлягають приватизації [49; 50; 51; 52; 53; 63].

Окремий порядок запроваджений Міністерством фінансів України для оцінки фінансового стану бенефіціара з метою визначення його можливості обслуговувати та погашати позики, отримані від міжнародних фінансових організацій [69]. Визначати кредитоспроможність підприємств-позичальників Національний банк пропонує за допомогою методики, що відображена у Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [64].

Розглянемо визначення фінансового стану підприємства, що подані в нормативно-правових актах. Так, відповідно до «Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації», що затверджене наказом Міністерства фінансів України та Фондом Державного майна України, вказується на те, що фінансовий стан підприємства є сукупністю показників, які характеризують наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів, що визначають його існуючі і можливі фінансові можливості [63].

У Методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій зазначено: «Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємств, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів» [52].

Представлені визначення дають можливість виокремити сутні характеристики дефініції «фінансовий стан» підприємства (рис 1.1).

Рис.1.1. Сутнісні характеристики категорії «фінансовий стан» підприємства

Вивчивши сутність фінансового стану, які подані в нормативно правових актах та працях науковців, можна стверджувати, що він є результатом здійснення всіх видів діяльності, який вивчається на певний момент часу (тобто в статиці), або за період (тобто в динаміці). Крім того, має комплексний характер, бо формується під дією різних факторів, відображає рівень збалансованості структурних складових капіталу, є носієм фактора ризику та зростання ринкової вартості підприємства. І ще визначає реальну і потенційну здатність підприємства здійснювати фінансування своєї діяльності за певний період, відображає здатність виконувати свої зобов'язання перед господарюючими суб'єктами.

Фінансовий стан визначає рівень конкурентоспроможності підприємства, його місце в діловому світі, дозволяє виміряти як забезпечуються економічні інтереси підприємств-партнерів щодо формування з ними взаємовигідних

фінансових відносин. Для виміру фінансового стану існує ціла система показників, як кількісних, так і якісних.

Важливою складовою процесу прийняття виважених управлінських рішень є аналіз фінансового стану.

За суб'єктами проведення аналіз фінансового стану поділяють на внутрішній та зовнішній.

Особливостями зовнішнього аналізу фінансового стану є використання публічної фінансової звітності, яка розрахована на широке коло користувачів з врахуванням різноспрямованих цілей та запитів, максимальна доступність її результатів.

Основними об'єктами зовнішнього фінансового аналізу є абсолютні показники прибутку; показники рентабельності, фінансової стійкості, рівень платоспроможності та ліквідності підприємства; показники ділової активності, ефективність використання позиченого капіталу.

Результати зовнішнього оцінювання повинні бути такими, щоб економічні суб'єкти могли отримати відповідь на питання: наскільки надійне підприємство в економічних відносинах і, відповідно прийняти рішення про доцільність продовження з ним цих відносин .

Зовнішніх користувачів, яких цікавлять показники аналізу фінансового стану цікавлять можна згрупувати на певні групи.

Перш за все, це постачальники, позикодавці; кредитні установи, потенційні інвестори, податкові органи, користувачі, які безпосередньо зацікавлені в ефективній діяльності підприємств.

Так, акціонери хочуть бути впевнені в надійності своїх вкладень в капітал підприємства, їх цікавить стійкість його фінансового стану, перспективи її збереження, дивідендна політика підприємства.

Банки і інші кредитори цікавляться платоспроможністю і ліквідністю підприємства для прийняття рішення про доцільність надання кредиту і виключення ризику при вкладанні своїх капіталів у його діяльність.

Постачальникам, що мають справу з підприємством потрібна певна гарантія повної і своєчасної оплати поставлених товарів і послуг.

Податкові органи хочуть отримати інформацію фінансові результати діяльності підприємства для оцінки податкових надходжень до бюджету тощо.

До другої групи зовнішніх користувачів аналізу фінансового стану належить ті, які прямо не зацікавлені у фінансовому стані підприємства. Вони використовують його результати для розробки економічної політики держави, з метою розробки і прийняття нормативно-правових актів у сфері регулювання економічної діяльності. Для прикладу, можна навести Національну комісію з цінних паперів і фондового ринку, органів Державної служби статистики, місцеві органи державної влади і т.д.

Третя група користувачів також немає прямого інтересу до фінансового стану господарюючих суб'єктів. Для них фінансовий стан підприємств є об'єктом діяльності. Сюди можна віднести наукові організації, навчальні заклади освіти, аудиторські фірми, консалтингові компанії.

Зовнішньому аудитору аналіз фінансового стану підприємства дозволить одержати інформацію про «незвичайну» та неочікувану динаміку показників, виявити зони несподіваних співвідношення між статтями фінансової звітності, а отже з'ясувати зони можливих навмисних і ненавмисних помилок в обліку і звітності. Крім того, аналіз фінансового стану дає можливість аудитору зробити висновок про можливість підприємства залишатися «діючим», і відповідно оцінювати його активи і зобов'язання, виходячи з принципу неперервності. Адже, однією з найбільш складних для аудитора є ситуація, коли після аудиторської перевірки та видачі позитивного висновку підприємство раптово зупиняє діяльність з причини ймовірності банкрутства. Тому і в Міжнародних стандартах аудиту цьому питанню відведено окремий стандарт (МСА 570 «Безперервність») [54], в якому зазначено, що, плануючи та здійснюючи аудиторські процедури та оцінюючи їх результати, аудитор повинен розглянути відповідність використання управлінським персоналом при підготовці фінансових звітів принципу неперервності, тобто можливості підприємства

продовжувати свою діяльність і далі. Якщо в ході перевірки буде встановлено ознаки банкрутства, аудитор повинен включити до аудиторського звіту певний розділ, щоб попередити про це всіх зацікавлених в діяльності підприємства юридичних і фізичних осіб.

Основними об'єктами внутрішнього аналізу фінансового стану підприємства, які досліджуються з використання даних фінансового та управлінського обліку є: фінансова стійкість та ділова активність; абсолютні значення показників прибутковості і їх динаміка, фактор, що на них впливають; кредитоспроможність; ефективність використання активів та джерел їх фінансування; ймовірне банкрутство.

Внутрішній аналіз проводиться фінансовими менеджерами, аналітиками, власниками підприємств, аудиторами з використанням всієї сукупності необхідної інформації. Його необхідно організувати як неперервний процес, результати якого є комерційною таємницею, адже полягають не тільки в тому, щоб зробити висновок про існуючий фінансовий стан, але ще й розробити заходи спрямовані на його покращання. Завданнями такого аналізу (крім завдань, які вирішуються в складі зовнішнього аналізу) є сприяння отриманню підприємством максимально можливої величини прибутку, збереженню активів в найбільш скрутних умовах його діяльності, мінімізація фінансових ризиків, відновлення фінансової стійкості, збалансування грошових потоків, визначення доцільності інвестицій, вибір джерела фінансування операційної, фінансової та інвестиційної діяльності і т.п. Успішне вирішення цих завдань дозволить сформулювати раціональну фінансову стратегію і тактику.

Фінансовий стан підприємства можна охарактеризувати як стійкий, нестійкий або, навіть, кризовий. Свідченням стійкості фінансового стану є здатність підприємства своєчасно виконувати свої платіжні зобов'язання, фінансувати свою діяльність з врахуванням розвитку, успішно долати труднощі, зберігати свою платоспроможність та покращувати інвестиційну привабливість.

Фінансовий стан підприємства буде залежати від виконання ним виробничих і фінансових планів. Якщо підприємство знижує обсяг виробництва і збуту, підвищує собівартість своєї продукції, то за таких умов його фінансовий стан погіршується. Можна з впевненістю стверджувати, що стійкий фінансовий стан формується за рахунок вміло керівництва з врахуванням дії комплексу чинників, і не є випадковістю.

Разом з тим, не можна не відмітити, що стійкий фінансовий стан, дозволяє виконати плани з виробництва продукції, дає змогу підприємству своєчасно купувати сировину, матеріали, оновлювати основні засоби, оплачувати послуги, виконувати зобов'язання перед постачальниками, банками, працівниками. Тому в процесі господарювання необхідно досягнути збалансованості грошових потоків за часом надходження і витрачання як в поточному, так і в майбутньому періодах, оптимізувати пропорції між власним і позиченим капіталом, розробити заходи щодо його ефективного використання.

1.2 Система показників, що характеризують фінансовий стан підприємства

Враховуючи те, що стійкий фінансовий стан підприємства є результатом здійснення всіх видів його діяльності його не можна оцінити одним показником, а необхідний комплекс, система показників. Розглянемо детальніше основні групи показників, які групують певними напрямками фінансового аналізу, скориставшись для цього аналізом літературних джерел.

Розпочинають вивчення фінансового стану підприємства з розрахунку показників майнового стану, що які характеризують його виробничий потенціал. Вони, з одної сторони, відображають загальну вартість основних засобів, а з іншого - показують рівень покриття вартості основних засобів амортизаційними відрахуваннями, дозволяють проаналізувати динаміку зміни тієї частини основних засобів, яка була оновлена (коефіцієнт оновлення

основних засобів), або вибула через певні причини (у т.ч. через моральний та фізичний знос).

Важливе місце серед показників, які дозволяють оцінити здатність підприємства виконувати свої платіжні зобов'язання належить показникам ліквідності. На основі зіставлення оборотних активів із поточними зобов'язаннями, можна розрахувати яку частку останніх підприємство може погасити, використовуючи готові засоби платежу, або трансформувавши оборотні активи в грошові кошти. У процесі розрахунку визначають чи в достатній мірі підприємство володіє оборотними активами, які дозволять розрахуватися з кредиторами за поточними зобов'язаннями. Враховуючи те, що різні види оборотних активів володіють різним рівнем ліквідності (конвертацією в абсолютно ліквідні засоби — грошові кошти), розраховують декілька коефіцієнтів ліквідності (коефіцієнти абсолютної, проміжної і загальної ліквідності).

Оцінка складу, динаміки, співвідношення окремих видів джерел фінансування активів здійснюється з використанням показників фінансової стійкості. Вона ґрунтується на тому, що джерела коштів розрізняються рівнем вартості, рівнем доступності та надійності і ін.

В процесі оцінки фінансової стійкості важливо розібратися з сутністю даного поняття. Адже від цього буде залежати підхід до його оцінки, вимірювання й управління, створюватиме умови для успішної діяльності.

Вивчення економічної літератури дає можливість виявити різні трактування понять «фінансова стійкість» і «ділова активність». Дане положення негативно впливає на аналітичні процеси, не дозволяє створювати адекватну стратегію і тактику фінансового управління.

Можна виділити два основних підходи щодо трактування суті поняття «фінансова стійкість». Перший впливає із структури джерел фінансування активів, яка визначає ступінь залежності господарюючих суб'єктів від зовнішніх джерел фінансування. Прихильники цього підходу визначають поняття «фінансова стійкість», як такий стан фінансових ресурсів підприємства,

їх розміщення та використання, що сприяють розвитку підприємства, ведуть до збільшення фінансовий результатів, дозволяють підтримувати платоспроможності та кредитоспроможності за умов прийняттого ризику. Прихильники другого підходу розглядають дану категорію ще й позиції ресурсної стійкості підприємства і стійкості управління, розуміючи під цим адекватність організаційної та виробничої структури підприємства обраній стратегії розвитку та ринковій кон'юктурі [76].

Аналіз показників, які характеризують фінансову стійкість і платоспроможності – найважливіша характеристика фінансового благополуччя підприємства, дозволяє оцінити результати його операційної, інвестиційної і фінансової діяльності, формує важливу інформацію для потенційних інвесторів і кредиторів, адже визначає його здатність виконувати свої поточні зобов'язання, зберігати і нарощувати економічний потенціал.

Що стосується ділової активності, то у світовій практиці дане поняття пов'язують з інвестиційною привабливістю підприємства. Тому стійкий фінансовий стан підприємства формується за рахунок його ділової активності. Кількісну оцінку та аналіз ділової активності підприємства можна здійснювати, користуючись системою якісних і кількісних показників-критеріїв. Для цього зіставляють показників діяльності даного підприємства з середньогалузевим рівнем, з показниками підприємств-партнерів, конкурентів. При цьому беруться до уваги ділова репутація підприємства, наявність постійних постачальників, обсяг і частка ринку в цільових сегментах, задоволеність клієнтів, їх лояльність, збереження і залучення нових клієнтів і т.п. Також береться до уваги обсяг господарських операцій, стабільність їх здійснення, наявність і регулярність формування прибутку, рівень виконання планових завдань за основними показниками діяльності [76].

З позиції кругообігу капіталу, діяльність будь-якого підприємства можна представити як процес неперервного перетворення одних видів активів в інші. Оцінити ефективність господарської діяльності можна на основі розрахунку протяжності операційного циклу, який визначається оборотністю різних видів

активів. Зменшення тривалості перебування капіталу у виробничих запасах, незавершеному виробництві, готовій продукції, дебіторській заборгованості свідчить про підвищення ефективності його використання. Тому важливими розрахувати і оцінити показники, які характеризують ефективність використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, а саме: виробіток, фондвіддача, тривалість обороту капіталу, швидкість обороту.

Показники рентабельності дають можливість оцінити ефективність використання активів підприємства, здійснених витрат, прибутковість продукції. При їх розрахунку зіставляють отриманий ефект з наявними чи використаними ресурсами, що використані для отримання цього ефекту. При цьому використовують такі показники рентабельності як: рентабельність авансованого капіталу і його складових, рентабельність окремих видів діяльності та видів продукції.

До показників, які характеризують стан і діяльність підприємства на ринку капіталів можна віднести: дивідендний дохід, дохід на акцію, цінність акції і т. д. Їх використовують для оцінки фінансового стану підприємств - емітентів цінних паперів, що зареєстровані на фондових біржах.

Проведене дослідження методик аудиту та аналізу фінансового стану пропонуване різними авторами свідчить не лише про відсутність єдиної системи оціночних показників, але і про наявність різних назв для показників, розрахованих за одним і тим же алгоритмом, та однакових назв для індикаторів, обчислених різними способами. Найбільша кількість дискусійних питань з аналізу фінансового стану виникає при вивченні фінансової стійкості підприємства, його ліквідності та платоспроможності.

Огляд літератури з оцінки показників фінансового стану підприємства дає можливість стверджувати, що поряд з системою часткових показників, об'єднаних у певні групи, ряд науковці вказують на доцільність використання комплексних, інтегральних показників [48; 84]. І пропонують наступні етапи побудови алгоритму визначення інтегрального показника оцінки фінансового стану підприємства [64]:

1. Формування вихідної системи показників за напрямками оцінки: платоспроможність підприємства, якість активів, фінансова стійкість, майновий стан.
2. Визначення набору коефіцієнтів за кожним з обраних напрямків за допомогою кореляційного аналізу взаємозв'язків між окремими коефіцієнтами.
3. Визначення для кожного коефіцієнта критичного значення.
4. Визначення вагомості окремих коефіцієнтів методом експертних оцінок.
5. Формування узагальнюючих показників за кожним із напрямків з урахуванням відібраних на другому етапі окремих коефіцієнтів і їхньої вагомості.
6. Визначення інтегрального показника фінансового стану підприємства з урахуванням всіх аналітичних напрямків, за якими на попередньому етапі були визначені узагальнюючі показники.
7. Розрахунок нормативного інтегрального показника.
8. Порівняння нормативного та фактичного інтегральних показників фінансового стану підприємства.

Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства має певні переваги, тому, що в її основі лежить принцип диференційного аналізу. За допомогою інтегральної оцінки можна не лише визначити фінансовий стан підприємства, а й слабкі місця, які негативно впливають на загальне становище та окреслити напрямки розробки заходів щодо поліпшення існуючого стану. На основі інтегральної оцінки можна також спрогнозувати рівень фінансового стану на майбутні періоди, а також здійснити ранжування підприємства при виборі партнерів за рівнем стійкості їх фінансового стану.

Інтегральну оцінку фінансового стану у міжнародній практиці здійснюють з використанням моделей дискримінантного аналізу. Загальновідомими є моделі Альтмана, Таффлера, Ліса, Чессера [76; 85]. Ці моделі дозволяють розрахувати узагальнені показники фінансового стану. Їх використання обумовлено рядом переваг. А саме:

- за незначної трудомісткості, оперуючи незначною кількістю показників забезпечують високу точність результатів;
- дозволяють узгоджувати різноспрямовані об'єкти;
- використовують загальнодоступну інформацію, яку отримують із публічної фінансової звітності;
- дозволяють не тільки оцінити теперішній фінансовий стан підприємства, а й спрогнозувати можливе банкрутство, визначити рівень кризового стану в якому перебуває підприємство.

Однак необхідно брати до уваги, що моделі сформовані зарубіжними науковцями не враховують вітчизняні реалії, а лише конкретні умови, для яких вони розроблені. Їх застосування у вітчизняній практиці було б можливим за повної відповідності фінансового обліку, фінансової звітності і показників міжнародній практиці та стабільній діяльності вітчизняних підприємств. Інші умови господарювання вимагають розробки власних вітчизняних моделей, адже розраховані на їх основі інтегральні показники впливатимуть на результати оцінки правильність висновків про фінансовий стан підприємства. Враховуючи цю обставину, варто використовувати моделі, що рекомендовані Міністерством фінансів України або іншими органами влади, які щорічно актуалізуються.

Розглянемо порядок формування інтегрального показника запропонованого Міністерством фінансів України [69]. Його методичною основою є дискримінантний аналіз. Базова модель розрахунку інтегрального показника фінансового стану набуде наступного вигляду:

$$C = a_1 X_1 + a_2 X_2 + a_3 X_3 + a_4 X_4 + a_5 X_5 + a_m X_m - a_0$$

Де C - інтегральний показник фінансового стану підприємства;

$X_1, X_2, \dots, X_m$ - фінансові коефіцієнти, які розраховують з використанням публічної фінансової звітності суб'єкта господарювання;

$a_1, a_2, \dots, a_m$ - параметри дискримінантної моделі, які розраховують на основі вивчення фактографічної інформації з врахуванням важливості фінансових коефіцієнтів;

a_0 - вільний член дискримінантної моделі.

Система показників, які застосовуються для обчислення інтегрального показника фінансового стану підприємства повинна відповідати таким вимогам: давати змогу порівняння показників, які використовуються для аналізу на різних підприємствах; включати показники, що характеризують фінансовий стан за типовими групами показників; спрямовувати на виконання підприємством поточних та перспективних завдань; узгоджуватися з існуючою на підприємстві фінансовою звітністю [69].

Фінансові індикатори дискримінантної моделі є показниками фінансового стану, які розраховуються на основі фінансової звітності підприємства. Слід підкреслити, що параметри дискримінантної функції та значення вільного члена визначаються емпіричним шляхом, тому вибір моделі і комбінація фінансових індикаторів, що містяться у ній, залежать від виду діяльності підприємства і повинні постійно уточнюватися.

У вищенаведеному документі вказується на необхідність уточнення дискримінантних моделей кожних два роки з урахуванням актуальних змін у звітності та показниках фінансово-господарської діяльності підприємств, що провадять діяльність в Україні для забезпечення достовірного оцінювання їх фінансового стану

Міністерством фінансів України запропоновано такий перелік фінансових коефіцієнтів при визначенні інтегрального показника фінансового стану (табл. 1.2) [69].

X_1 - загальний коефіцієнт ліквідності – для його визначення необхідно зіставити оборотні активи підприємства з його поточними зобов'язаннями. Такий коефіцієнт буде показувати, яка частка поточних зобов'язань підприємства може бути погашена три трансформації оборотних активів в грошові кошти. Якщо значення коефіцієнта менше 1, то це свідчить про те, що джерела фінансування, які залучаються підприємством на короткостроковий період, використовуються не тільки для формування оборотних активів, але і для придбання необоротних.

Таблиця 1.2

Алгоритм розрахунку фінансових індикаторів згідно [69]

Фінансовий коефіцієнт	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку з використанням форм звітності
1. X_1 - коефіцієнт покриття (ліквідність третього ступеня)	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання	$\frac{\text{ф. 1 р.1195 гр.4}}{\text{ф. 1 р.1695 гр.4}}$
2. X_2 - проміжний коефіцієнт покриття	<u>Монетарні оборотні активи</u> Поточні зобов'язання	$\frac{\text{ф. 1 р.1125+1160+1165 гр.4}}{\text{ф. 1 р.1695 гр.4}}$
3. X_3 - коефіцієнт фінансової незалежності	<u>Власний капітал</u> Валюта балансу (пасив)	$\frac{\text{ф. 1 р.1495 гр.4}}{\text{ф. 1 р.1900 гр.4}}$
4. X_4 - коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом	<u>Власний капітал</u> Необоротні активи	$\frac{\text{ф. 1 р.1495 гр.4}}{\text{ф. 1 р.1095 гр.4}}$
5. X_5 - коефіцієнт рентабельності власного капіталу	<u>Чистий прибуток/збиток</u> Інвестований власний капітал	$(\text{ф. 2 р.2350/2355 гр.3}) : \text{ф. 1} [(\text{р.1400} + \text{1405} + \text{1410} - \text{1425} - \text{1430 гр.3}) + (\text{р.1400} + \text{1405} + \text{1410} - \text{1425} - \text{1430 гр.4})] : 2$
6. X_6 - коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовими результатами від операційної діяльності (ЕВІТ)	Фінансові результати від <u>операційної діяльності</u> Чиста виручка від реалізації	$(\text{ф. 2 р.2190/2195 гр.3}) : \text{ф. 2 р.2000 гр.3}$
7. X_7 - коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовими результатами від звичайної діяльності (ЕВІТДА)	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, фінансових витрат та нарахування <u>амортизації</u> Чиста виручка від реалізації + інші операційні доходи	$(\text{ф. 2 р.2350/25355} + \text{2515} + \text{2300} + \text{2250 гр.3}) : \text{ф. 2 р.2000} + \text{2120 гр.3}$
8. X_8 - коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком	<u>Чистий прибуток (збиток)</u> Валюта балансу (актив)	$\frac{\text{ф. 2 р.2350/2355 гр.3}}{\text{ф. 1 р.1300 (гр.3+гр.4):2}}$
9. X_9 - коефіцієнт оборотності оборотних активів	<u>Чиста виручка від реалізації</u> Оборотні активи	$\frac{\text{ф. 2 р.2000 гр.3}}{\text{ф. 1 р.1195 (гр.3+гр.4):2}}$
10. X_{10} - коефіцієнт оборотності позичкового капіталу за фінансовими результатами від звичайної діяльності (ЕВІТДА)	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, фінансових витрат та нарахування <u>амортизації</u> Довгострокові та поточні зобов'язання	$(\text{ф. 2 р.2350} / \text{2355} + \text{2515} + \text{2300} + \text{2250 гр.3}) : \text{ф. 1 р.1595} + \text{1695 гр.4}$

Така ситуація є небезпечною для підприємства, бо в майбутньому може привести до неплатоспроможності.

X_2 – проміжний коефіцієнт ліквідності – при його визначенні зіставляють монетарні оборотні активи, а саме обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за чистою реалізаційною вартістю, грошові кошти та їх еквіваленти і обсяг поточних зобов'язань підприємства. Даний коефіцієнт характеризує можливість підприємства погашати свої поточні зобов'язання монетарними оборотними активами. Це дозволяє оцінити можливу платоспроможність підприємства у найближчому періоді.

X_3 - коефіцієнт фінансової незалежності – його визначають шляхом ділення обсягу власного капіталу на всі джерела фінансування активів підприємства. Таким чином, коефіцієнт відображає залежність підприємства від позиченого капіталу, бо вказує на частку власних засобів в майні підприємства;

X_4 - коефіцієнт забезпеченості необоротних активів власним капіталом – визначають шляхом ділення обсягу власного капіталу і обсягу необоротних активів. Даний коефіцієнт вказує, яка частка необоротних активів покривається власним капіталом підприємства.

X_5 - коефіцієнт рентабельності власного капіталу – визначають шляхом ділення фінансового результату підприємства після оподаткування до обсягу капіталу, що інвестований власниками. Останній формується за рахунок зареєстрованого та додаткового капіталу. Такий коефіцієнт відображає скільки прибутку чи збитку принесла власниками кожна гривня вкладених ними грошових коштів в діяльність підприємства.

X_6 - коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості – визначають на основі зіставлення чистого доходу підприємства від реалізації продукції, виконаних робіт, наданих послуг і середньорічної величини кредиторської заборгованості. Коефіцієнт вказує на те, яка частка кредиторської заборгованості може бути погашена коштами, що надійшли від продажу продукції.

X_7 - коефіцієнт рентабельності реалізації, розрахований на основі операційного прибутку (ЕВІТ) – визначають шляхом зіставлення показника ЕВІТ, який відображає прибуток від операційної діяльності до сплати податків

та відсотків за користування позиченими засобами та чистого доходу підприємства від реалізації продукції. Коефіцієнт дозволяє оцінити ефективність операційної діяльності позичальника.

X_8 - коефіцієнт рентабельності продажів – визначають шляхом ділення фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування, фінансових витрат та обсягу нарахованої амортизації до чистого доходу від реалізації продукції, виконаних робіт, наданих послуг та інших операційних доходів.

X_9 - коефіцієнт рентабельності активів – визначають шляхом ділення суми чистого прибутку до середньорічної вартості активів підприємства. Коефіцієнт дає можливість визначити, скільки прибутку принесла кожна гривня вкладена в активи підприємства, тобто характеризує ефективність використання майна.

X_{10} - коефіцієнт оборотності оборотних активів - визначається шляхом ділення чистого доходу підприємства до середньорічної вартості його оборотних активів. Розрахований коефіцієнт відображає швидкість обороту оборотних активів, тобто вказує на число оборотів, які вони здійснюють за аналізований період.

X_{11} - коефіцієнт оборотності позичених засобів – визначається шляхом ділення прибутку, розрахованого до виплати податків, без врахування фінансових витрат та амортизації (ЕВІТДА) до обсягу позиченого капіталу. Ріст даного коефіцієнта засвідчує підвищення здатності підприємства виконувати зобов'язання за рахунок внутрішніх фінансових джерел.

Вибираючи дискримінанту модель для визначення інтегрального показника фінансового стану підприємства, необхідно треба брати до уваги вид його діяльності та розмір (належність до великих, середніх чи малих). Міністерством фінансів України розроблено такі моделі (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану великих та середніх підприємств [69]

№ з/п	Групи видів економічної діяльності	Модель
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А (розділи 01–03)	$Z = 1,3 \times K3 + 0,03 \times K4 + 0,001 \times K5 + 0,61 \times K6 + 0,75 \times K7 + 2,5 \times K8 + 0,04 \times K9 - 0,2$
2	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів: секція С (розділи 10–12)	$Z = 0,035 \times K1 + 0,04 \times K2 + 2,7 \times K3 + 0,1 \times K6 + 1,1 \times K7 + 1,2 \times K8 + 0,05 \times K9 - 0,8$
3	Переробна промисловість: секція С (розділи 13–18, 31, 32)	$Z = 0,95 \times K3 + 0,03 \times K4 + 1,1 \times K6 + 1,4 \times K7 + 3,1 \times K8 + 0,04 \times K9 + 0,03 \times K10 - 0,45$
4	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів: секція В (розділи 05–09); переробна промисловість: секція С (розділи 19–30, 33); постачання електроенергії, газу: секція D (розділ 35); водопостачання, каналізація: секція Е (розділи 36–39)	$Z = 0,025 \times K1 + 1,9 \times K3 + 0,45 \times K6 + 1,5 \times K8 + 0,03 \times K9 - 0,5$
5	Будівництво: секція F (розділи 41–43)	$Z = 0,02 \times K1 + 1,7 \times K3 + 0,01 \times K4 + 0,3 \times K6 + 0,4 \times K7 + 2,9 \times K8 - 0,1$
6	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів: секція G (розділи 45–47); тимчасове розміщення й організація харчування: секція I (розділи 55, 56)	$Z = 1,03 \times K3 + 0,001 \times K4 + 0,16 \times K6 + 0,6 \times K7 + 2,9 \times K8 + 0,08 \times K9 - 0,14$
7	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність: секція H (розділи 49–53); електрозв'язок: секція J (розділ 61)	$Z = 0,07 \times K2 + 1,27 \times K3 + 0,32 \times K6 + 1,98 \times K8 + 0,04 \times K9 + 0,04 \times K10 - 0,15$
8	Фінансова та страхова діяльність (крім банків): секція K (розділи 64–66)	$Z = 0,025 \times K1 + 2,7 \times K3 + 0,005 \times K4 + 0,13 \times K7 + 2,4 \times K8 - 0,93$
9	Інформація та телекомунікації: секція J (розділи 58–60, 62, 63); інші операції та послуги: секції L–U (розділи 68–99)	$Z = 0,03 \times K1 + 0,9 \times K3 + 0,01 \times K4 + 0,002 \times K5 + 0,15 \times K6 + 0,5 \times K7 + 2,9 \times K8 - 0,05$

У дужках наведено коди видів економічної діяльності згідно з Класифікацією видів економічної діяльності

Висновок про фінансовий стан підприємства, згідно даної методики, роблять на основі присвоєння йому певного класу згідно з інтерпретацією інтегрального показника фінансового стану підприємства (табл. 1.3). Перший клас присвоюється підприємствам, які характеризуються високим рівнем платоспроможності, для них характерна найменша вірогідність банкрутства.

Підприємства, яка попали в другий клас характеризуються достатнім рівнем платіжної спроможності, вірогідність банкрутства таких підприємств є незначно.

Таблиця 1.3

Інтерпретація значень інтегрального показника фінансового стану великих та середніх підприємств [69]

№ з/п	Види економічної діяльності	Класи за рівнем фінансового стану позичальника				
		клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А (розділи 01–03)	більше ніж + 0,81	від + 0,80 до + 0,35	від + 0,34 до - 0,25	від - 0,26 до - 3,2	менше ніж - 3,2
2	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів: секція С (розділи 10–12)	більше ніж + 0,71	від + 0,7 до 0	від - 0,01 до - 0,70	від - 0,71 до - 3,4	менше ніж - 3,5
3	Переробна промисловість: секція С (розділи 13–18, 31, 32)	більше ніж + 0,81	від + 0,8 до + 0,17	від + 0,16 до - 0,5	від - 0,51 до - 3,6	менше ніж - 3,7
4	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів: секція В (розділи 05–09); переробна промисловість: секція С (розділи 19–30, 33); постачання електроенергії, газу: секція D (розділ 35); водопостачання, каналізація: секція Е (розділи 36–39)	більше ніж + 0,8	від + 0,79 до + 0,04	від + 0,03 до - 0,75	від - 0,76 до - 4,6	менше ніж - 4,7
5	Будівництво: секція F (розділи 41–43)	більше ніж + 0,07	від + 0,06 до - 0,4	від - 0,41 до - 0,9	від - 0,91 до - 3,7	менше ніж - 3,8
6	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів: секція G (розділи 45–47); тимчасове розміщування й організація харчування: секція I (розділи 55, 56)	більше ніж + 0,91	від + 0,9 до + 0,16	від + 0,15 до - 0,6	від - 0,61 до - 4,6	менше ніж - 4,7
7	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність: секція H (розділи 49–53); електрозв'язок: секція J (розділ 61)	більше ніж + 1,01	від + 1,0 до + 0,35	від + 0,34 до - 0,37	від - 0,38 до - 3,4	менше ніж - 3,5
8	Фінансова та страхова діяльність (крім банків): секція K (розділи 64–66)	більше ніж + 1,2	від + 1,19 до + 0,52	від + 0,51 до - 0,25	від - 0,26 до - 4,1	менше ніж - 4,2
9	Інформація та телекомунікації: секція J (розділи 58–60, 62, 63); інші операції та послуги: секції L–U (розділи 68–99)	більше ніж + 0,7	від + 0,69 до + 0,09	від + 0,08 до - 0,55	від - 0,56 до - 3,2	менше ніж - 3,3

Третій клас об'єднує підприємства здатність яких виконувати свої фінансові зобов'язання можна оцінити нижче середнього рівня.

До четвертого класу входять підприємства з нестійким фінансовим станом і наявними ознаками неплатоспроможності.

Низька можливість виконувати свої фінансові зобов'язання і високий рівень банкрутства характерний для підприємств, що формують п'ятий клас.

Треба відмітити, що інтегральний показник, що відображає комплексну оцінку фінансового стану, дозволяє здійснювати постійний моніторинг фінансової діяльності підприємства, виявляти наростання негативних тенденцій, а також розробляти заходи спрямовані на покращання його фінансового благополуччя. В отриманні такої інформації можуть бути зацікавлені не тільки керівники та власники, а й зовнішні користувачі, наприклад, при оцінці вартості підприємства або при аналізі підприємства як потенційного партнера по бізнесу, або для визначення його конкурентоспроможності.

Моделі оцінки фінансового стану підприємства запропоновані Міністерством фінансів України або іншими органами влади мають ряд переваг: враховують галузеву специфіку досліджуваних підприємств; достатньо низьким є рівень суб'єктивності при формуванні вибірки показників, що входять до моделей; наявність достатньої інформації для розрахунку вагових коефіцієнтів емпіричного обґрунтування критичних точок (інтервалів) для окремих фінансових індикаторів, що призводить до більш точного фіксування нормативних значень фінансових показників.

1.3 Методи аналізу і аудиту фінансового стану та фінансової звітності

Аналіз фінансового стану підприємства здійснюють з використанням різних методів. Їх можна класифікувати на дві великі групи: неформалізовані й формалізовані методи [87].

Неформалізовані методи (їх ще називають евристичними), є спеціальними методами аналізу, які ґрунтуються на використанні досвіду, інтуїції, знань фахівців та їх здатності до творчого мислення. Такі методи, які не базуються на

чітких аналітичних залежностях і використовується у випадках повної невизначеності для прогнозування фінансового стану підприємства і розробки напрямків його покращання. Евристичні методи характеризуються певним суб'єктивізмом, адже використовуються за умови відсутності даних про можливі напрямки розвитку об'єкта налізу, а оперують лише знаннями спеціалістів. Ці поділяють на експертні та психологічні.

Психологічні методи є сукупністю правил і процедур, які дозволяють розв'язати проблему та вирішити пені завдання на основі здатності людини до творчої діяльності. Генерування ідей може здійснюватися за допомогою методів асоціації та аналогії, інверсії, емпатії, ідеалізації і т.п. Цікаве рішення проблеми можна бути отримане не тільки під час напруженого вивчення проблеми, а під час відпочину, або навіть, сну.

Експертні методи є комплексом логічних та математичних процедур дослідження, в результаті яких від фахівців-експертів одержують інформацію, необхідну для прийняття зважених раціональних управлінських рішень. Вони можуть мати індивідуальний та колективний характер.

Застосування індивідуальних експертних методів полягає в отриманні від кожного експерта незалежних оцінок з наступною математичною обробкою для встановлення єдиної думки. Прикладом індивідуальних методів є: метод контрольних питань, метод індивідуального мозкового штурму, метод інтерв'ю, метод сценарію, «Дельфі» і т.п. Опитування експертів може відбуватися за допомогою інтерв'ю при безпосередньому контакті з експертами, або ж експертів можуть опитувати заочно, шляхом завчасного надсилання їм спеціальних анкет [76].

Застосування колективних експертних методів ґрунтується на спільному обговоренні проблеми одночасно всіма експертами. Під час спільних нарад необхідно отримати єдину думку на основі формулювання певних компромісних рішень, адже колективна думка, яку сформовано за певними правилами, в умовах сприятливого мікроклімату, часто є раціональнішою, ніж сукупність індивідуальних думок. Прикладом колективних методів є метод

мозкового штурму, метод б35, метод синектики, метод колективного блокноту, метод комісій і т.д. [76].

Методика фінансового аналізу передбачає широке використання таких традиційних статистичних методів як – деталізація, групування, порівняння, використання середніх та відносних величин, графічний, індексний методи, елементарні методи обробки динамічних рядів. Крім того застосування отримують і такі математико-статистичні методи, а саме кореляційно-регресійний та дисперсійний аналіз.

Вивчаючи показники фінансового стану підприємства необхідно розуміти, що в них нерідко компенсуються протилежні тенденції, і тим самим нівелюються зміни, що мають місце в їх складі. Тому необхідно деталізувати загальні (складні) показники, користуючись дедуктивних шляхом на складові (прості) показники. Такий аналітичний метод розкладання загальних показників на часткові називається деталізацією. В практиці фінансового аналізу деталізація явищ, процесів і показників, що їх відображають проводиться за факторами утворення; за місцем виникнення господарських явищ; за часом. За допомогою цього методу можна з'ясувати ті фактори, дія яких супроводжується негативним і позитивним впливом на результативний показник, уникнути нівелювання впливу негативного фактору за рахунок переважаючого впливу позитивного.

Поряд з деталізацією результативних показників в аналітичній практиці виникає необхідність в узагальненні відповідної сукупності типових, однорідних показників, явищ, процесі. Таке узагальнення проводять, використовуючи різні типи середніх величин., адже вони краще відображають суть процесу, що відбувся та закономірності його розвитку. Відносні величини (відсотки, коефіцієнти, індекси) дозволяють краще інтерпретувати суть і характер динаміки звітних показників порівняно з їх базовим рівнем, або рівнем попереднього звітного періоду.

За допомогою групування можна поділити сукупність на однорідні за складом частини. Його застосовують в аналітичному дослідженні з метою

вивчення змісту середніх результативних показників і впливу на них окремих складових.

Важливими методами фінансового аналізу є порівняльний аналіз, суть якого полягає у зіставленні показників. Однак для отримання правильних висновків, порівнювальні показники повинні бути зіставними та якісно однорідними. Для цього необхідно розраховувати показників за однакові календарні періоди (дні, місяці, років). Також важливим є єдність оцінки, яка досягається нейтралізацією цінового фактору, єдністю кількісних і структурних елементів. Остання досягається шляхом перерахунку порівнювальних якісних показників на однакову фактичну кількість і фактичну структуру. Важливою передумовою, яка сприяє дотриманню зіставності показників є тотожність методики їх визначення. Бувають випадки, коли при формуванні плану показники розраховуються за одним алгоритмом, а їх фактичне значення - за іншим.

У фінансовому аналізі використовують такі види порівняльного аналізу як горизонтальний (або трендовий) та вертикальний.

Горизонтальний (або трендовий) аналіз полягає у вивченні динаміки окремих показників за певний період, і ґрунтується на побудові аналітичних таблиць, в яких поряд з абсолютними показниками використовують відносні, а саме - темпи зміни (росту, зниження). Як правило, беруться базові темпи росту за ряд років, суміжних періодів, що допомагає не тільки вивчити закономірності, тенденції зміни показників, але й прогнозувати їх значення.

Зіставлення показників звітності з метою розрахунку коефіцієнтів платоспроможності (ліквідності), оборотності активів, фінансової стійкості підприємства тощо часто називають аналізом фінансових коефіцієнтів.

Трендовий аналіз є різновидом горизонтального аналізу, бо його застосовують тоді, коли виникає необхідність вивчити тенденції зміни показника протягом довгострокового періоду. Часто довгострокові порівняння здійснюють з використанням індексного методу. Трендовий аналіз допомагає

виокремити тренд, тобто основну тенденцію динаміки показника, без врахування випадкових впливів окремих періодів.

Вертикальний аналіз дає змогу оцінити структурну динаміку економічних явищ і процесів, тобто дає можливість визначити, питому вагу кожного елементу в загальному підсумку. Це дозволяє виявити і спрогнозувати структурні зміни в складі економічних явищ; проводити, міжгосподарські порівняння підприємств. Відносні показники допомагають нівелювати негативну дію інфляційних факторів, які спотворюють абсолютні показники і тим самим роблять неможливим їх зіставлення в динаміці. Застосовуючи вертикальний аналіз можна представити фінансову звітність за допомогою відносних величин, які відображають структуру результативних показників.

В процесі проведення фінансового аналізу користуються такими формами вертикального аналізу [88]:

- вертикальний (структурний) аналіз активів. Під час його здійснення розраховують частку оборотних і необоротних активів в складі майна; потім визначають питому вагу окремих складових необоротних і оборотних активів (основні засоби, незавершені капітальні інвестиції, нематеріальні активи, довгострокова дебіторська заборгованість, запаси, незавершене виробництво, дебіторська заборгованість, грошові кошти, поточні фінансові інвестиції), тощо;
- вертикальний (структурний) аналіз джерел фінансування передбачає визначення частки власного та позиченого капіталу, а також деталізацію останніх за складом, видами, терміном перебування в обороті підприємства тощо;
- вертикальний (структурний) аналіз грошових потоків. Вивчаючи склад позитивних чи негативних грошових потоків виділяють в них грошові потоки від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності. Кожен із цих видів грошових потоків, у свою чергу, можна деталізувати за окремими складовими елементами. Досить важливими в практиці фінансової роботи є здійснення факторного аналізу. Представлення явища у вигляді факторної

моделі дозволяє зрозуміти його суть, оцінити внутрішню структуру і зовнішні зв'язки. В залежності від умов фінансово-господарської діяльності підприємство може впливати на певний фактор з метою формування певного значення результативного показника. Негативні фактори результативних показників, виявлені методами факторного аналізу (ланцюговими підстановками, абсолютними, відносними різницями) відображають можливості економічного росту суб'єктів господарювання.

Факторний аналіз може бути одноступеневий, коли для аналізу використовуються фактори тільки одного рівня і багатоступінчастим, який передбачає деталізацію факторів на складові елементи з метою з'ясування їх поведінки. Крім того, він може мати ретроспективний характер, в ході якого досліджуються причини зміни результативних показників за минулий період, чи ряд минулих періодів. Якщо за допомогою факторного аналізу досліджують поведінку факторів в майбутньому і їх вплив на результативні показники діяльності, то він отримує статус перспективного. Крім того, факторний аналіз можна проводити на певну дату для оцінки причинно-наслідкових зв'язків, тоді його називають статичним, або вивчати причинно-наслідкові зв'язки в динаміці, тобто бути динамічним.

Фінансовий аналіз вимагає постійного вивчення різних розрахунків, пов'язаних з грошовими потоками в різні періоди часу. Гроші змінюють свою вартість із часом. На зміну вартості грошей впливає інфляція, ризик підприємницької діяльності.

Інфляція, яка пов'язана з ростом цін веде до того, що купівельна спроможність грошової одиниці з часом знижується. Тому вартість грошей в майбутньому буде нижчою, ніж їх теперішня вартість.

Ризик підприємницької діяльності, невпевненість у майбутньому також знижує вартість грошей з часом. Більшість господарюючих суб'єктів хоче уникнути ризику і цінує більше ті гроші, які має зараз, ніж ті які, зможе отримати в майбутньому. Ті господарюючі суб'єкти, які погоджуються віддати

наявні гроші в обмін на їх певний обсяг у майбутньому періоді ризикують, а тому очікують на певну компенсацію у вигляді певної винагороди за цей ризик.

Відповідно, у процесі аналізу грошових потоків визначають [14; 76]:

- майбутню вартість грошей, якими володіє господарюючий суб'єкт на поточний момент часу. Цей процес називають накопиченням або компаундуванням.
- теперішню вартість майбутніх грошових потоків. Цей процес називають дисконтуванням;

Для фінансових розрахунків під час оцінювання часової вартості грошей використовують простий або складний процент.

В процесі проведення фінансового аналізу користуються різними моделями, які дозволяють структурувати і виявляти взаємозалежності між показниками. Такі моделі можуть мати описовий, нормативний та предикативний характер [76].

Описові моделі є моделями описового характеру, що ґрунтуються на даних звітності, тому найчастіше використовуються при проведенні ретроспективного аналізу для оцінки фінансового стану підприємства. За допомогою цих моделей формуються різноманітні фінансові звіти, що деталізуються у різних аналітичних аспектах. З їх допомогою проводиться горизонтальний, вертикальний, трендовий, факторний аналіз.

Предикативні моделі є моделями, що несуть прогностичний характер і застосовуються з метою прогнозування доходів та фінансових результатів підприємства, дають змогу оцінити його майбутнього фінансового стану. Вони знаходять своє використання при визначенні беззбиткового обсягу продажу, побудові прогнозної фінансової звітності, при детермінованому і стохастичному моделюванні, ситуаційному аналізу [76].

За допомогою нормативних моделей здійснюють порівняння фактичних результатів діяльності підприємства із нормативними і з'ясовують причин виявлених відхилень [76]. При цьому встановлюються нормативи виробничих

запасів, незавершеного виробництва. Готової продукції відповідно до специфіки технологічних процесів та видів діяльності.

Крім перерахованих моделей, у фінансовому аналізі також застосовуються детерміновані і стохастичні моделі.

Таким чином, методика фінансового аналізу передбачає використання достатньо різноманітних методів і моделей. Їх перелік конкретними цілями та завданнями аналізу в кожному конкретному випадку.

З метою перевірки достовірності показників фінансової звітності в аудиті використовують фактичний і документальний контроль.

Основним методом фактичного контролю є проведення інвентаризації, яка дозволяє встановити лишки чи нестачі активів, встановити ті активи, які втратили первісну якість, які не використовуються, перевірити реальну вартість активів зарахованих на баланс; встановити дотримання умов та порядку їх зберігання та правил утримання.

Документальний контроль означає перевірку документів і записів. Він може бути формальним, арифметичним та по суті.

Формальний контроль полягає у візуальній перевірці облікових з документів з метою виявлення фальсифікованих. Фальсифіковані документи можуть містити матеріальні та інтелектуальні підробки. Матеріальні підробки полягають у зміні оригіналу документа шляхом підчисток, виправлень, дописок і т.п. Інтелектуальна підробка – це складання документа правильно оформленого з формальної сторони, але такого, що заздалегідь містить неправдиві дані щодо характеру і обсягу операції.

При арифметичному контролі документів вивчають правильність арифметичних розрахунків в документах, облікових регістрах і звітних формах, узгодженість показників за суміжні періоди, узгодженість показників різних облікових регістрах, формах звітності .

Для перевірки взаємної узгодженості показників слід застосовувати таблиці зіставності показників типових форм фінансової звітності, що

розробляються Міністерством фінансів України і щорічно уточнюються з врахуванням змін, які вносяться в форми звітності.

Контроль документів за суттю допомагає встановити законність і доцільність господарських операцій, достовірність відображення операцій на рахунках обліку та включення даних до статей звітності. Доцільність операції визначається шляхом з'ясування її економічної вигоди, наявності економічно обґрунтованих розрахунків. Законною є операція, зміст якої не суперечить чинному законодавству та нормативним документам (вказівкам, положенням, стандартам). Достовірність господарських операцій визначається повнотою, реальністю, своєчасністю і правильністю їх відображення на рахунках і облікових регістрах. Встановлюється вона нормативною, зустрічною перевіркою, взаємним контролем документів, хронологічним аналізом, перевіркою наявності підтверджувальних документів, наявністю аналітичного обліку за балансовими рахунками.

У випадках, коли фінансова звітність не підтверджена даними аналітичного обліку, її не можна вважати реальною.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН В ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Порядок відображення даних про фінансово-майновий стан у балансі підприємства та у Звіті про власний капітал

Баланс є не просто обліковою категорією, складовою методу фінансового обліку, а важливим документом фінансової звітності, який характеризує майно підприємства на певну дату, зобов'язання і власний капітал. Це робить його важливим джерело інформації для управління, аналізу та контролю. Ця обставина вимагає від аналітика його критичної оцінки з позицій змісту, формування та раціонального використання облікових даних.

Як обліковий термін слово «баланс» має два значення. З однієї сторони, воно означає рівність підсумків протилежного значення і використовується у журналах, відомостях, з іншої – характеризує рівність дебетового і кредитового обороту (залишків) за рахунками, активу і пасиву. Таке облікове поняття вже використовується більше 600 років. У наукову літературу поняття «балансу» ввели у п'ятнадцятому столітті італійці – математик Лука Пачолі та купець і дипломат Бенедетто Которульї. Перші згадки даного терміну в обліковій практиці можна зустріти в 1408 році, а саме в реєстраційних книгах італійських банкірів [77].

Огляд літератури з історії бухгалтерського обліку дає можливість стверджувати, що форма балансу, його зміст, терміни його формування, джерела інформації постійно змінювалися. Вирішальними факторами цього процесу були форми власності, рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин [77].

У вітчизняну облікову практику баланс ввійшов десь на початку дев'ятнадцятого століття і змінювався відповідно до етапів її розвитку. Вивчення літератури свідчить, що можна виділити наступні ознаки за якими

класифікували облікові баланси. Це – джерела і строки складання, обсяг представленої інформації, зміст, форма.

Залежно від джерел інформації виділяли інвентарні та книжкові баланси. Інвентарні баланси дозволяли отримати інформацію про інвентар, яким володів власник на основі повного їх опису. Записи у книгах були підставою складання книжкових балансів.

Залежно від строків складання можна сформувані вступні, операційні та ліквідаційні баланси. Вступний баланс складався при створенні підприємства і за характером був інвентарним. Періодично протягом року складалися, так звані, операційні баланси, яві відображають різні, перш за все, виробничі напрямки діяльності підприємства. Якщо підприємство припиняло свою роботу, то це було підставою для складання ліквідаційних балансів протягом усього ліквідаційного періоду. В кінці такого періоду складається останній ліквідаційний баланс, який носив назву завершального.

Відповідно до обсягу представленої інформації виділяли прості і складні (зведені) баланси. Якщо у підприємства не було структурних підрозділів, філій із самостійним обліком, то воно формувало простий баланс. Існування у складі підприємства різних структурних підрозділів із самостійними обліковими системами робило необхідним формування складних балансів, які передбачали постатейний підсумок простих балансів.

Відповідно до змісту виділяли сальдові, оборотні проміжні, шахові та порівняльні баланси [77]. У сальдових балансах відображалися лише залишки за рахунками на фіксований момент часу. Якщо доповнити баланс оборотами рахунків, то можна отримати оборотний баланс. Такий баланс, по своїй суті, є оборотною відомістю, що характеризує обороти рахунків за певний період і відображає динаміку господарських засобів підприємства. Проміжні баланси формують за потреби за певний період часу за формою і змістом, що схожа до заключного балансу.

Баланс, який відображав стан майна на початок і кінець звітної періоду та його рух називали шаховим. Обороти в такому балансі були представлені в

розрізі кореспондуючих рахунків. Це дозволяло зробити висновок про напрямки надходження і вибуття грошових засобів. Через це шаховий баланс вважали сальдовим, оборотним і результативний [77].

Доповнення абсолютних показників балансу відносними, тобто представлення активи і пасиву в грошових одиницях і у відсотках, перетворювали баланс на порівняльний.

За зовнішнім виглядом виділяли двосторонні і односторонні баланси. Двохсторонні баланси, які були найбільш розповсюдженими склалися з двохсторонньої таблиці, ліва частина якого відображала активи, права – пасиви. У односторонніх балансів пасив розміщувався не поруч з активом, а після нього. Вважалося, що таке представлення інформації є менш наочним, бо не дає можливості зіставити актив з пасивом, які відповідають самій природі цього документу.

Сучасна форма балансу, як одна із форм фінансової звітності регламентується національним (положенням) стандартом бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Однак, залежно від потреб управління можуть бути використані і інші, розглянуті нами, види облікових балансів.

Статті балансу є однойменними і комплексним. Одноійменні характеризують стан якось одного виду активів або джерел їх формування. Наприклад, поточні фінансові інвестиції, зареєстрований капітал, капітал в дооцінках і т.п. Комплексні статті характеризують стан кількох активів або джерел їх формування. Наприклад, до статті «виробничі запаси» малоцінні і швидкозношувані предмети, сировина і матеріали, паливо, будівельні матеріали і т.д.

Формування Балансу є досить трудомістким процесом, що вимагає великого переліку облікових робіт. В його складі можна виділити дві складові: змістовну, що відображає фундаментальні концепції фінансового обліку та технологічну, яка включає методику складання балансу.

Змістовний аспект формування балансу відображений в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [36] та Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) [57] та Міжнародних стандартах фінансової звітності [55].

Перелік П(С)БО, які використовують при складанні балансу можна згрупувати у три групи (рис. 2.1).

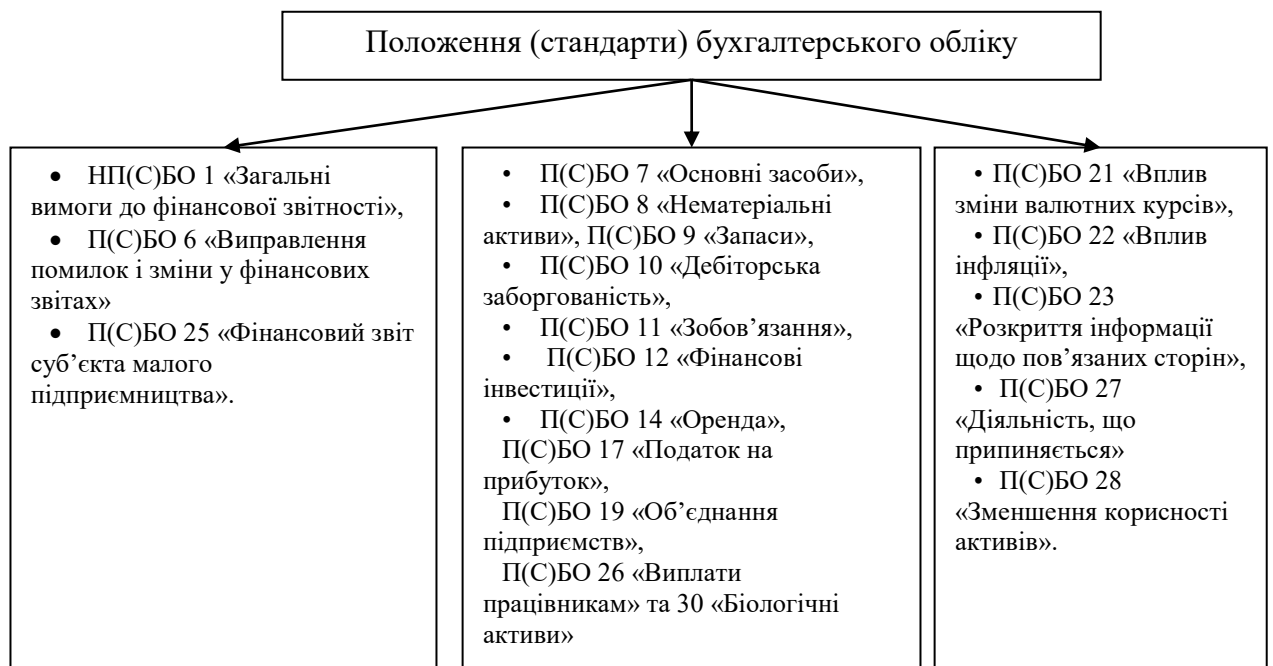

Рис. 2.1. Положення (стандарти) бухгалтерського, які використовують при складанні балансу

А саме:

- ті з них, які відображають загальні вимоги щодо форми та змісту балансу, порядку розкриття його елементів відповідно до типу та розміру підприємства ;
- ті з них, які відображають напрямки формування інформації з метою заповнення статей балансу, а також порядок визнання та оцінки активів, зобов'язань та власного капіталу підприємства на звітну дату;
- ті з них, які відображають методологічні засади щодо формування в обліку інформації, яка визначає оцінку і подання статей балансу.

Вивчення міжнародних стандартів обліку дає можливість стверджувати, що вони не регламентують форму балансу, а лише відображають мінімально необхідну сукупність показників, які повинні там знайти своє відображення. Цю сукупність можна збільшити за рахунок додаткових статей, які керівництво вважає суттєвими для достовірного відображення фінансового стану. Необхідно наголосити на тому, що прийняті недавно зміни до національних стандартів бухгалтерського обліку реалізують схожий підхід до формування балансу. Виокремлення стандартів, які використовуються або які здійснюють вплив на формування балансу має умовний характер, однак допомагає визначити коло взаємозалежних економічних інтересів, які впливають на алгоритм його побудови.

Технологічна складова облікового процесу, пов'язаного з формуванням балансу, схожа з технологією виробничого процесу, яка відображає отримання готової продукції з сировинних та інших складових елементів. Тому технологічний процес формування балансу можна представити як сукупність робіт, в результаті яких отримують вихідну інформацію у вигляді показників, які характеризують стан капіталу підприємства. Технологічна складова облікового процесу відображена нами на рис. 2.2.

Баланс складають на певну дату, а саме на останній календарний день звітного періоду. Статті активу об'єднані у 3 розділи, а пасиву – у 5. Показники активу формують на основі рахунків 1-го класу «Необоротні активи», 2-го класу «Запаси», 3-ого класу «Кошти, розрахунки та інші активи», а пасиву балансу – на підставі рахунків класів 4-го класу «Власний капітал та забезпечення зобов'язань», 5-го класу «Довгострокові зобов'язання», 6-го класу «Поточні зобов'язання». Баланс складають шляхом перенесення сальдо рахунків цих класів на відповідні статті балансу, які, як правило, відповідають назвам тих рахунків, залишки за якими на них відображають.

Рис. 2.2 Етапи технологічної складової облікового процесу при формуванні балансу

Господарюючим суб'єктам дозволяється не наводити у фінансовій звітності статті, які не містять інформації (виняток складають випадки, коли такі дані були в попередньому звітному періоді). Тобто рядки фінансової звітності, за якими відсутні показники, можна взагалі не відображати (п. 4р. II НП(С)БО 1). До форм фінансових звітів дозволено додавати лише статті, які наведено в додатку 3 до НП(С)БО 1, зі збереженням зазначеного коду. Також треба, щоб додаткова стаття відповідала таким критеріям: інформація є суттєвою; оцінку статті може бути достовірно визначено [57].

У балансі відображено три елементи фінансової звітності: активи, власний капітал і зобов'язання.

Відповідно до НП(С)БО 1 п.3 активами визнаються ресурси, які є джерелом економічної вигоди підприємства. Якщо при складанні балансу виявиться, що майно не зможе принести йому ніяких вигод, то воно не повинно відображатися в складі активів. Його слід списати на витрати та відобразити у складі інших операційних витрат у формі 2 фінансової звітності, а саме у Звіті про фінансові результати. Це підтверджує висновок стандарту про

те, що ресурси визнаються активами за умови їх достовірної оцінки і можливістю отримання економічних вимог від їх використання.

Активи у балансі відображаються у порядок зростання ліквідності (від необоротних активів до грошових коштів). Пасив показує джерела формування активів і структурований за відношення до власності (від власного капіталу до поточних зобов'язань).

З економічної точки зору капітал – це вартість, яка приносить додаткову вартість, тобто капітал є джерелом економічної вигоди підприємства. Це дозволяє стверджувати, що активи балансу відображають матеріальну складову капіталу підприємства, а саме - основний і оборотний. Пасив балансу вказує на фінансову структуру капіталу, характеризує джерела його залучення (власні або позичені).

Власний капітал підприємства вноситься власниками підприємства в момент його створення, накопичується продовж всього строку існування у вигляді резервів, частини чистого прибутку, яка залишається після сплати податків, а також подарований капітал [76].

Різниця між активами підприємства і його зобов'язаннями дозволяє підрахувати величину власного капіталу. У момент створення підприємства, коли у нього немає заборгованості, власний капітал дорівнює активам. Треба зазначити, що власний капітал є необхідним для початку та продовження бізнесу. Ту частину активів підприємства, яка покрита власним капіталом називають його чистими активами.

Позичений капітал використовується підприємством на умовах платності та повернення і характеризує його зобов'язання. Національні стандарти бухгалтерського обліку трактують зобов'язання, як заборгованість підприємства, що є результатом минулих подій і погашення якої, як очікується, зумовить зменшення активів підприємства, що є джерелом економічної вигоди. Заборгованість підприємства трактується як зобов'язання, коли вони [41]:

- існують на певний момент і утворюються в результаті минулих фактів господарської діяльності, за які підприємство несе відповідальність;

- передбачають майбутні виплати з метою здійснення звичайної діяльності та збереження ділових зв'язків підприємства;
- мають обов'язковий характер;
- існує визначений термін виконання, хоча точна дата може бути невизначеною;
- можна встановити суб'єктів – кредиторів, якщо не під час визнання зобов'язання, то під час його виконання.

У першому розділі активу балансу відображається вартість необоротних активів. До них належать:

- нематеріальні активи (права на використання майна, природних ресурсів, об'єктів промислової власності комерційних позначень, тобто на активи які не мають фізичної субстанції);
- основні засоби, які мають матеріальну форму та використовуються підприємством у виробництві чи наданні послуг. Строк їх використання більше одного звітного періоду;
- інвестиційна нерухомість - власні або взяті у фінансову оренду основні засоби, які не використовуються для потреб управління чи виготовлення продукції, надання послуг, а утримуються з метою отримання орендних платежів та росту власного капіталу підприємства;
- незавершені капітальні інвестиції, які відображають вартість незавершених на дату складання балансу вкладень в будівництво, модернізацію, реконструкцію придбання, виготовлення основних засобів підприємства;
- довгострокові біологічні активи – це вартість таких активів, облік яких ведеться за П(С)БО 30 «Біологічні активи»;
- довгострокові фінансові інвестиції, які відображають вартість фінансових інвестицій, період інвестування яких складає більше одного року, крім того інвестиції, які не можуть бути вільно конвертовані в будь-який момент часу;

- довгострокова дебіторської заборгованості, яка відображає зобов'язання фізичних та юридичних осіб, що не будуть протягом звітного року з дати складання балансу.

У другому розділі акти включають активу представлено вартість оборотних активів, які призначені для використання протягом операційного циклу підприємства або протягом року з дня складання балансу. Такими активами є грошові кошти та їх еквіваленти, запаси, різні форми поточної дебіторської заборгованості, поточні фінансові інвестиції, витрати майбутніх періодів.

Вартість необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу вказують у третьому розділі активу балансу. Для таких активів виконуються одночасно такі умови:

- підприємство планує отримати економічні вигоди від таких активів не в процесі їх використання за своїм основним призначенням;
- їх можна реалізувати в теперішньому вигляді;
- термін продажу не перевищує один рік з дня складання балансу і ймовірність такого продажу є досить високою.

Перший розділ пасиву балансу дозволяє отримати інформацію про власний капіталу і його складові елементи, а саме зареєстрований капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, нерозподілений прибуток тощо (рис.2.4).

При формуванні валюти балансу береться до уваги лише оплачена частина зареєстрованого капіталу. На неоплачену частину, яку відображають у дужках пізніше зменшують загальну величину власного капіталу.

Підлягає вилученню із загального обсягу власного капіталу ще і фактична собівартість акцій власної емісії та часток викуплених підприємством у його учасників з метою перепродажу, анулювання чи розповсюдження серед своїх працівників.

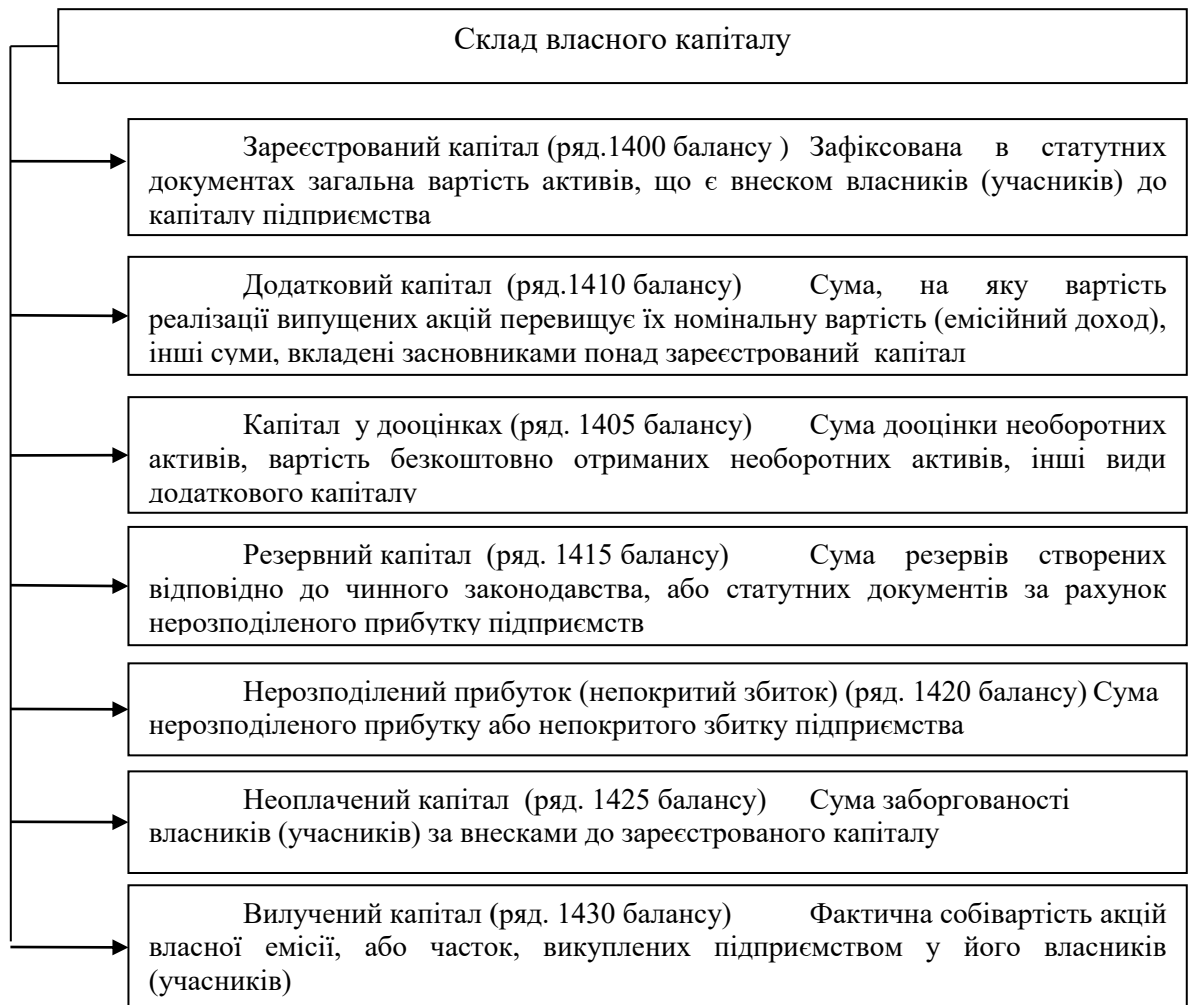

Рис 2.4 Характеристика складових власного капіталу [95]

Інформацію про довгострокові зобов'язання, які будуть знаходитися в обороті підприємство більше одного року наводять у другому розділі балансу. Сюди входять довгострокові кредити банків, заборгованість за виданими довгостроковими векселями та випущеними облігаціями тощо, а ще відстрочені податкові зобов'язання. Крім того, тут відображають вартість сформованих резервів на довгострокові забезпечення наступних витрат та платежів, а саме: витрати на виплату відпусток, додаткових пенсій, гарантійних зобов'язань тощо, а ще отримане цільове фінансування. Треба зазначити, що формування резервів здійснюється на суб'єктивній основі з використанням попередніх оцінок.

Поточні зобов'язання підприємства, строк погашення яких припадає на звітний період відображаються у третьому розділі балансу. До них відносять

короткострокові кредити банків та позики небанківських установ, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги. Крім того, тут відображають доходи майбутніх періодів – доходи, які отримані протягом поточного або попередніх звітних, а будуть визнані такими лише у в майбутніх звітних періодах (наприклад, одержані авансові платежі за надане в оренду майно тощо).

У четвертому розділі пасиву наводять дані про зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу та групами вибуття.

Незважаючи на те, що баланс є основною звітною формою, йому притаманні певні обмеження. Розглянемо їх детальніше:

1. У балансі підприємства відображаються моментні залишки за активними і пасивними рахунками на початок і кінець звітного періоду. Це не дозволяє зробити висновок про стан майна підприємства і джерел їх формування протягом усього звітного періоду. Наприклад, наявність значного обсягу виробничих запасів на кінець року зовсім не свідчить про те, що така ситуація спостерігалася на підприємства протягом усього року. Низьке значення коефіцієнта абсолютної платоспроможності на кінець звітного періоду ще не є доказом неплатоспроможності підприємства, але гроші кошти можуть надійти у будь-який момент.

2. Інформація відображена в балансі дає уявлення користувачу яким є підприємство в даний момент, однак не дає можливості зрозуміти чим зумовлена та ситуація. Для її з'ясування причин необхідно вивчення факторів, які не відображаються в балансу(економічна і політична ситуація в країні, галузі, інноваційний прогрес, фінансові труднощі у контрагентів і т.п.);

3. Використовуючи дані балансу можна здійснити багато аналітичних розрахунків і визначити значну кількість аналітичних показників, проте вони не будуть корисними без проведення порівняльного аналізу. Ізольований розгляд балансу не дозволить здійснити просторове і часове порівняння. Тому аналітичне дослідження балансу повинно здійснювати в динаміці і доповнюватися вивченням і порівнянням отриманих значень аналітичних

показників із показниками споріднених підприємств та їх середньогалузевим значенням.

4. Оцінити значення балансових показників на основі лише залишків неможливо, тому адекватна їх інтерпретація можлива за умови використання даних про обороти, тобто після зіставлення даних за статтями з відповідними оборотними сумами.

Оцінка фінансового стану підприємства лише за даними балансу є досить поверховою. Це пов'язано з тим, що фінансовий стан формується під впливом різноманітних факторів, що мають внутрішній і зовнішній характер (загальна політична та економічна ситуація в країні, стан господарського законодавства, суспільно-економічні зміни, фінансове становище споживачів, стан корпоративного управління, професійний рівень менеджменту підприємства і т.п.). Тому аналіз фінансової звітності в цілому, і балансу зокрема, лише одним з етапів комплексного аналізу, який поряд формалізованим критеріями оцінки, використовує неформальні.

Варто виділити, ще одне не обмеження характерне для показників балансу. А саме використання при його формуванні принципу фактичної (історичної собівартості), згідно з яким активи відображаються за цінами придбання. Інфляція пов'язана з ростом цін істотно спотворює результати діяльності підприємства та оцінку його активів. В цій ситуації підсумок балансу реально не відображає вартість майна, яке є у розпорядженні підприємства, а характеризує його облікову оцінку. Поточна ринкова вартість активів може бути зовсім іншою. Причому ріст терміну експлуатації та відображення в балансі даного активу збільшує різницю між його обліковою і поточною ціною.

Дуже актуальною для обліку і для аналізу є проблеми, пов'язані з рівнем уніфікації та агрегованості балансу. Незначний рівень агрегованості послаблює рівень управління підприємством, надто великий - знижує рівень аналітичності та як, наслідок, інформативність менеджменту при прийнятті управлінських рішень. Даний факт дозволяє стверджувати, що ступінь агрегованості балансу позначається на його аналітичності і зв'язок цей обернено-пропорційний. Тому

в обліковій практиці досить актуальним є питання про необхідність і доцільність збільшення і деталізації балансових статей. Даний факт є причиною існуючого динамізму при визначенні структури балансу. Одні науковці вважають, що баланс повинен бути дуже стислий і вміщуватись на візитній картці, інші вказують на те, що він не повинен спрощуватись, крім того варто використовувати різні форми балансів, орієнтуючись при цьому на потреби різних користувачів. Тут варто зауважити, що в ряді країн структура фінансової звітності не є регламентованою. Для її складання використовують лише перелік основних статей [75].

Фінансово-майновий стан підприємства визначається обсягом і часткою власного капіталу у джерелах фінансування активів. Детальне розшифрування першого розділу пасиву балансу «Власний капітал» аудитором чи аналітиком здійснюється з використанням однойменної форми публічної фінансової звітності, порядок формування якої регламентується НП(С)БО 1 Форма дозволяє зробити висновки про тенденції змін, які відбулися у складі власного капіталу та встановити причини цих змін.

Звіт про власний капітал має вигляд шахової дошки, що передбачає розміщення по горизонталі складових власного капіталу, а по вертикалі – фактів господарської діяльності, які ведуть до їх зміни. У дужках відображають суми, які зменшують обсягу власного капіталу. Для формування Звіту необхідна інформація Балансу, Звіту про фінансові результати, а також дані аналітичного обліку. Правильно сформований Звіт буде тоді, коли обсяг власного капіталу на кінець звітного періоду, як в цілому, так і за складовими елементами відповідатиме даним першого розділу пасиву Балансу.

Алгоритм складання Звіту про власний капітал можна поділити на етапи, суть яких відображена на рис. 2.5.

Розпочинають формування Звіту шляхом перенесення залишків за складовими власного капіталу із відповідної статті пасиву Балансу. У вертикальній частині Звіту, на перетині вертикальних рядків і горизонтальних граф зазначають суми, які спричиняють зміни його складу.

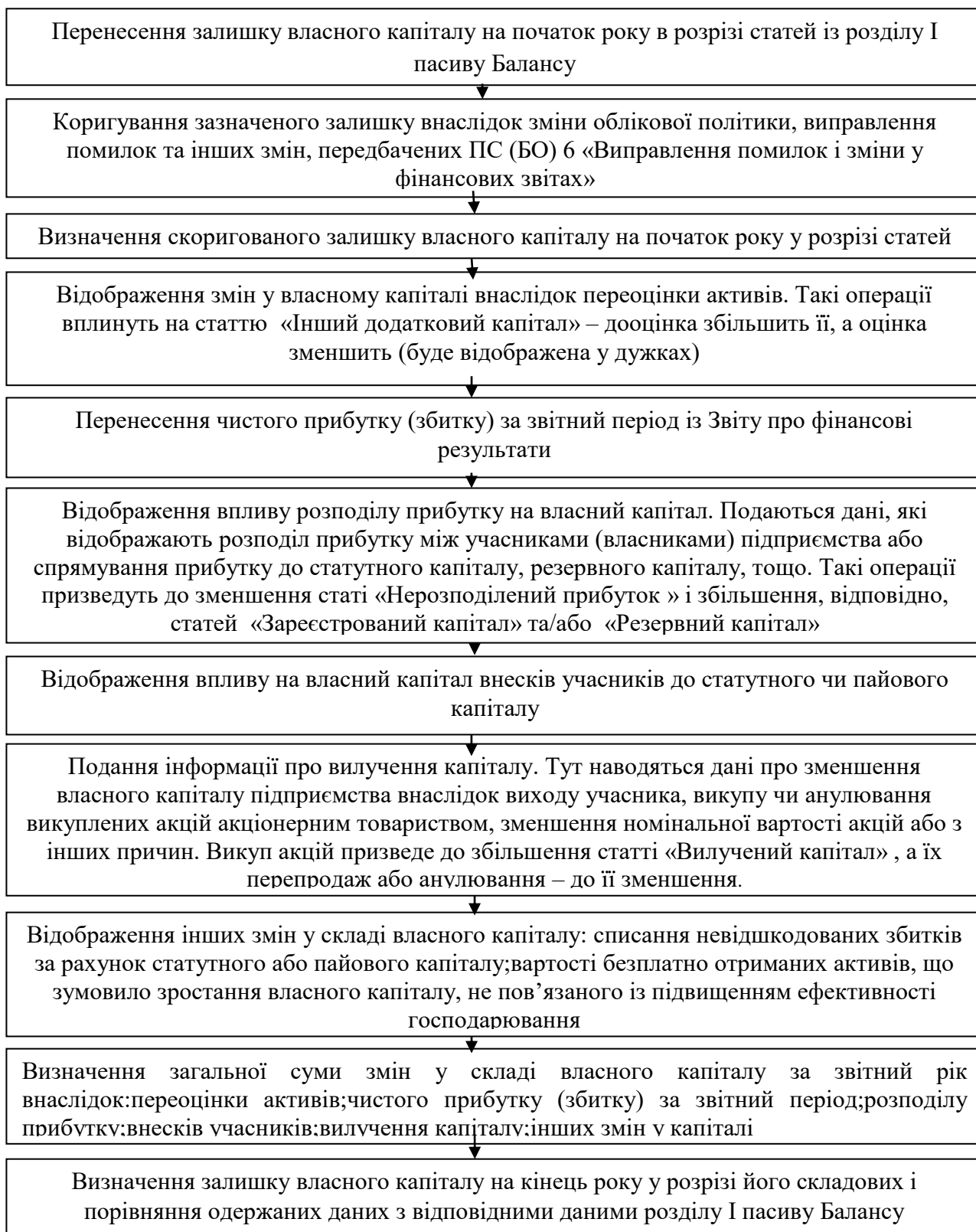

Рис. 2.5 Алгоритм складання Звіту про Власний капітал [12]

Якщо на підприємстві відбувалися зміни в обліковій політиці, або були виявлені помилки минулих років, то це спричиняє необхідність визначення

скорегованої величини власного капіталу підприємства. Коригування . як правило, здійснюють через таку складову власного капіталу як нерозподілений прибуток.

Однією з причин зміни обсяг власного капіталу є результати переоцінки основних засобів, нематеріальних активів, незавершених капітальних інвестицій. Сума дооцінка збільшує власний капітал, уцінка , відповідно, її зменшує.

Зміна пропорцій розподілу чистого прибутку підприємства і обсяг його нерозподіленої частини зумовлює зміну власного капіталу. Якщо за звітний період підприємство отримало збиток, то його величина відображається у Звіті.

Виплата дивідендів здійснюється рахунок чистого прибутку підприємства, однак за його відсутності може бути прийнято рішення такі виплати здійснювати за рахунок нерозподіленого прибутку чи частини резервного капіталу. Такі виплати ведуть до зменшення обсягу власного капіталу. В свою чергу, нерозподілений прибуток, внески учасників можуть спрямовуватися на збільшення зареєстрованого та резервного, додатково вкладеного капіталу і т.п. Це безумовно, веде до збільшення величини власного капіталу підприємства.

Зменшення обсягу власного капіталу може відбуватися за рахунок його вилучення через викуп акцій, їх анулювання чи зменшення номінальної вартості.

Інші зміни власного капіталу можуть бути отримані у зв'язку зменшенням зареєстрованого капіталу, при списанні невідшкодованих збитків, при безкоштовному надходженні різних активів.

При визначенні загальних змін у власному капіталу за звітний період до його скоригованої величини на початок звітного періоду додають і віднімають річні обороти за всіма складовими.

При правильно заповненому Звіті загальний підсумок по вертикалі за складовими власного капіталу повинен дорівнювати загальному підсумку по горизонталі.

2.2 Методика формування Звіту про фінансові результати

У Звіт про фінансові результати відображається інформація про доходи, витрати, прибутки і збитки, інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період.

Даний звіт складається наростаючим підсумком з початку року (перший квартал, півроку, 9 місяців, і рік), при цьому для відображення окремих показників використовують інформацію, що зазначена на рахунках класів 7 «Доходи і результати діяльності» та 9 «Витрати діяльності». Для деталізації витрат за економічними елементами використовують дані про обороти на рахунках 8 класу «Витрати за елементами». Звіт складають у тисячах гривень без десяткових знаків. Однак, це не стосується розділу, в якому розраховуються показники, що відображають розрахунок прибутковості акцій.

З метою розрахунки фінансових результатів підприємства у Звіті зіставляють доходи і понесені для їх отримання витрати в розрізі основної, операційної та іншої звичайної діяльності.

Операційну діяльність підприємства складають факти господарської діяльності, які формують більшу частку його доходу і визначають основну діяльність. Крім цього, до операційної також належать операції пов'язані з продажем іноземної валюти, оборотних активів, отриманими і сплаченими штрафами, неустойками і т.п.

Інвестиційна діяльність підприємства пов'язана з придбанням та реалізацією необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів.

Фінансова діяльність приводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Результатом діяльності підприємства є чистий прибуток або збиток. На його величину збільшується або зменшується обсяг власного капіталу підприємства, що знаходить своє відображення у балансі.

При формуванні Звіту про фінансові результати керуються принципом нарахування і відповідності, згідно з яким при визначенні прибутку необхідно

зіставити доходи і витрати, здійснені підприємством для їх отримання. Витрати, понесені у звітному періоді, але пов'язані з одержанням доходів, які відносяться до наступних звітних періодів, визнаються витратами майбутніх періодів. Якщо доходи отримані у звітному періоді, але витрати пов'язані з їх отриманням здійснюватимуться у майбутньому, то такі доходи визнаватимуться як доходи майбутніх періодів. Через це, у звіті про фінансові результати зазначають лише собівартість реалізованої у звітному періоді продукції (товарів, робіт, послуг) та одержаний від них чистий дохід. Витрати на придбання запасів, виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, а також доведення до продажного стану товарів, що не були реалізовані у звітному періоді, у Звіті про фінансові результати не відображають. Отримані аванси за невідвантажені товари, невиконані роботи, ненадані послуги не визнаються доходами звітного періоду.

Якщо використання активу передбачає отримання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то такі витрати показують у Звіті про фінансові результати на основі систематичного та раціонального їх розподілу (наприклад, у вигляді амортизації) протягом тих звітних періодів, коли вони надходять. За цих умов витрати пов'язані з капітальними інвестиціями у періоді їх понесення у даному Звіті не відображають.

Звіт про фінансові результати містить чотири розділи: I-й «Фінансові результати»; II –й «Сукупний дохід»; III –й «Елементи операційних витрат», IV –й «Розрахунок показників прибутковості акцій».

У першому розділі показують інформацію про доходи, витрати підприємства та розраховують фінансовий результат (чистий прибуток або збиток). У другому розділі II подають інформацію про сукупний дохід підприємства, що відображає зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками). Третій розділ дозволяє деталізувати операційні витрат за економічними елементами. Заповнення цього розділу потребує ведення аналітичного обліку витрат операційної діяльності

або застосовувати у фінансовому обліку витратних рахунків восьмого та дев'ятого класів одночасно.

Структура сукупних витрат підприємства відображена на рис.2.6

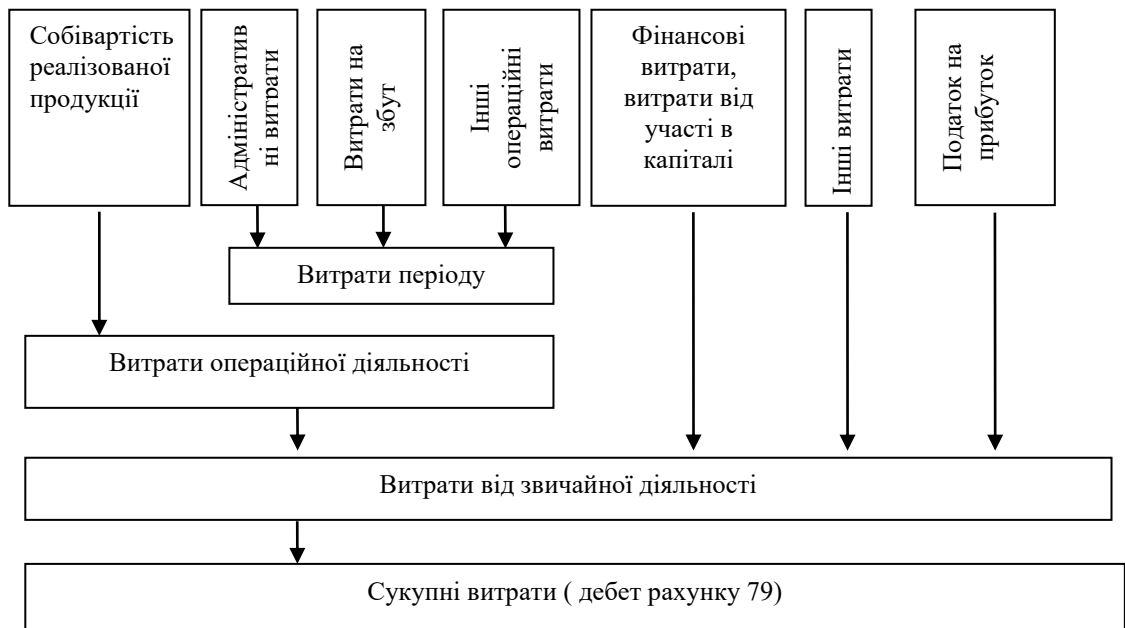

Рис. 2.6 Структура сукупних витрат підприємства

У IV-тому розділі здійснюється розрахунок двох показників прибутковості: чистого прибутку, що припадає на одну просту акцію та скорегованого прибутку, що припадає на одну просту акцію.

Такий розрахунок здійснюється у зв'язку з існуванням принцип превалювання сутності над формою і обачності. Адже в будь-який момент власники привілейованих акцій, облігацій на інших фін інструментів можуть конвертувати свої акції в прості. Цим підкреслюється тимчасовий характер різниці між ними. Згідно принципу обачності користувач повинен передбачає надання користувачам інформації про найменшу можливу суму прибутку, яка припадає на одну просту акцію.

Відповідно до Інструкції № 291 для обліку й узагальнення інформації про фінансові результати підприємства призначено рахунок синтетичного обліку 79 «Фінансові результати» [58]. За кредитом цього рахунка відображають суми у порядку закриття рахунків обліку доходів, за дебетом — суми у порядку

закриття рахунків обліку витрат, також належну суму нарахованого податку на прибуток. Тому можна зробити висновок, що за дебетові і кредитові обороти по рахунку 79 є обліковим джерелом формування першого розділу Звіту про фінансові результати. Саме у ньому збирають суми доходів і витрат від різних видів діяльності, з яких дозволяють підрахувати фінансовий результат звітного періоду. При цьому статті Звіту про фінансові результати майже повністю відповідають назві кореспондуючих рахунків обліку доходів і витрат (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Формування доходів і витрат у Звіті про фінансові результати [109]

Кореспондуючий рахунок обліку витрат (при закритті — кредит)		Рахунок 79 «Фінансові результати»			Кореспондуючий рахунок обліку доходів (при закритті — дебет)	
		Дебет		Кредит		
		(рядок розділу I звіту про фінансові результати)				
90	«Собівартість реалізації»	2050		2000	«Чистий дохід від реалізації»	70
92	«Адміністративні витрати»	2130		2120	«Інші операційні доходи»	71
93	«Витрати на збут»	2150		2200	«Дохід від участі в капіталі»	72
94	«Інші витрати операційної діяльності»	2180		2220	«Інші фінансові доходи»	73
95	«Фінансові витрати»	2250		2240	«Інші доходи»	74
96	«Втрати від участі в капіталі»	2255				
97	«Інші витрати»	2270				
98	«Податок на прибуток»	2300				

При щомісячному або щоквартальному закритті рахунків дев'ятого класу обліку витрат, а також рахунків сьомого класу обліку доходів, сальдо рахунку 79 «Фінансові результати» наприкінці звітного періоду повинно співпадати з обсягом чистого прибутку (збитку), що значиться у Звіті про фінансові результати.

Зіставлення сукупних доходів і витрат підприємства дозволяє підрахувати кінцевий фінансовий результат — чистий прибуток або збиток, що знайде

відображення у Звіті. Крім того, даний Звіт містить ще ряд проміжних показників фінансових результатів: валовий прибуток (збиток), прибуток (збиток) від операційної діяльності, прибуток (збиток) до оподаткування.

У Звіті про фінансові результати доходи від реалізації, а також доходи від операційної та іншої діяльності підприємства відображають без врахування податку на додану вартість та інших вирахувань. Витрати підприємства, в тому числі собівартість реалізованої продукції також відображають без врахування податку на додану вартість. Виняток складають операції щодо яких податок на додану вартість не відшкодовується. Якщо підприємства не є платниками ПДВ, або підприємства здійснюють операції за якими ПДВ не відшкодовується, тобто не враховується у складі податкового кредиту, то витрати таких підприємств в обліку відображають з урахуванням сум ПДВ [57].

Ряд статей доходів і витрат, що відображені у Звіті про фінансові результати деталізуються у п'ятому розділі Приміток до фінансової звітності.

Як було зазначено вище, розділ III– й Звіту про фінансові результати присвячений розшифруванню витрат операційної діяльності за економічними елементами. У цьому розділі вказують такі елементи операційних витрат, які понесло підприємство у процесі своєї операційної діяльності протягом звітного періоду. До цих витрат належать витрати на виробництво і збут, управління та інші операційні витрати. Це означає, що сума елементів операційних витрат (рядок 2550) має дорівнювати сумі показників собівартості реалізованої продукції, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат (рядки 2050 + 2130 + 2150 + 2180). Треба зазначити, що алгоритм виконується не завжди. Адже у розділі III форми 2 не береться до уваги внутрішній оборот, собівартість реалізованих товарів, запасів і собівартість реалізованої іноземної валюти .

Перші три розділи складають всі без винятку підприємства, розділ IV — акціонерні товариства, прості акції або потенційні прості акції яких відкрито продаються та купуються на фондових біржах, включаючи товариства, які перебувають у процесі випуску таких акцій.

2.3 Розкриття інформації у Звіті про рух грошових коштів

В умовах ринкової економіки не викликає сумніву значення грошових коштів і грошових потоків в діяльності суб'єктів господарювання. Вони пронизують всі сторони їх діяльності, від авансування грошових коштів до отримання плати за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги і т.п.

Отримати інформацію щодо змін в складі грошових коштів підприємства та їх еквівалентів за звітний період, а також оцінити напрямки їх надходження та сплати, користувачі фінансової звітності, можуть на основі Звіту про рух грошових коштів. Його використання разом з іншими формами фінансової звітності дозволяє [12]:

- проаналізувати можливість підприємства формувати позитивний валовий грошовий потік;
- оцінити спроможності підприємства виконувати свої платіжні зобов'язання;
- зрозуміти відповідність між обсягом прибутку, що відображений на рахунках обліку та обсягом надходжень грошових коштів на розрахункові рахунки підприємства та пояснити існування розбіжності між ними;
- з'ясувати обсяг грошових і не грошових операцій, що відносяться до різних видів діяльності підприємства.

Грошові кошти - це готівка в касі підприємства, кошти на його банківських рахунках. Вони є найбільш ліквідною та найменш прибутковою частиною активів, підприємства, бо не беруть участі у формуванні його доходів. Тому підприємство частину своїх грошових коштів намагається зберігати у формі короткострокових фінансових інвестицій, які приносять додаткові доходи у вигляді відсотків та можуть у будь-який час конвертуватися у грошові кошти. Такі фінансові інвестиції називаються еквівалентами грошових коштів. До них належать цінні папери зі строком погашення до трьох місяців (казначейські векселі, депозитні сертифікати тощо) [79].

У економічній літературі [14; 23; 82] грошові потоки розглядаються як розподілені в часі надходження та виплати грошових коштів та їх еквівалентів в процесі виробничо-господарської діяльності підприємства. Поняття «грошовий потік» є досить складним, бо складається з різних його видів, що обслуговують операційну, фінансову та інвестиційну діяльність підприємства.

Відповідно до методу розрахунку виділяють валовий і чистий грошовий потік. Валовий грошовий потік відображає як надходження грошових коштів, так і їх вибуття, тому може бути як позитивним, так і негативним. Різниця між позитивним грошовим потоком (тобто між надходження грошових коштів за певним чи за всіма видами діяльності) і негативним грошовим потоком (сукупністю виплат грошових засобів підприємством в процесі здійснення його діяльності за певний період) формує його чистий грошовий потік. Він може бути додатнім (при перевищенні позитивного потоку над негативним) і від'ємним (при перевищенні негативного потоку над позитивним).

Важливою характеристикою господарської діяльності підприємства є оцінювання валового та чистого грошових потоків, які генеруються в рамках операційної діяльності. Треба зазначити, що такий грошовий потік розглядається як основне джерело фінансового благополуччя підприємства, що дозволяє здійснювати платіжні зобов'язання без залучення зовнішніх джерел фінансування.

Можна зазначити наступний рух коштів на підприємство в результаті операційної діяльності [76]:

- надходження коштів від реалізованої продукції;
- надходження коштів за надання права користуватися активами;
- повернення ПДВ, інших податків і зборів;
- отримання субсидій, дотацій, штрафів, пені, неустойок, цільового фінансування;
- платежі постачальникам;
- виплати працівникам, розрахунки з бюджетом і позабюджетними фондами.

Виокремлення операцій, що є результатом інвестиційної діяльності підприємства є важливим, тому що така інформація дозволяє зробити висновок про спрямування грошових коштів на придбання необоротних активів, цінних паперів, які в майбутньому стануть джерелом економічної вигоди. Позитивний грошовий потік від інвестиційної діяльності відображає надходження коштів від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, отримання відсотків від вкладень в капітали інших підприємств, дивідендів за придбаними цінними паперами. Треба зазначити, що грошовий потік від інвестиційної діяльності носить обслуговуючий характер і не визнається основним джерелом формування капіталу підприємства. Чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності часто має негативне значення, оскільки надходження від таких операцій, не покриває потреби на фінансування реальних інвестицій.

Інформації про рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності відображає дані про постачальників капіталу підприємства. Прикладом руху грошових коштів від фінансової діяльності є випуск власного капіталу (акцій), отримання позик та їх погашення, викуп акцій власної емісії, виплата дивідендів і т.п. Грошовий потік від фінансової діяльності дозволяє забезпечити потребу у капіталі підприємства для фінансування його операційної та інвестиційної діяльності.

Грошові потоки у Звіті можуть бути сформовані як прямим, так і непрямим методом.

Прямий метод складання Звіту спрямований на отримання даних, які формують як валовий (позитивний і негативний), так і чистий грошовий потік підприємства у звітному періоді. Він відображає весь обсяг надходжень і видатків грошових засобів. Згідно з даним методом у Звіті підприємства розгорнуто відображає суми надходжень та видатків грошових коштів, що мали місце в діяльності підприємства протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Якщо грошовий потік при здійсненні однієї операції включає суми, які належать до різних видів діяльності, то ці суми наводяться окремо у складі грошових потоків

відповідних видів діяльності. Це дозволяє користувачам вивчати вплив надходжень і виплат грошових коштів, пов'язаних з різними видами діяльності на фінансовий стан підприємства.

Згідно з вимогами НП(С)БО 1 у Звіті про рух грошових коштів інформація подається як за звітний, так і за попередній роки. Дані про рух грошових коштів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності визначаються прямою вибіркою даних з регістрів фінансового обліку щодо дебетових або кредитових оборотів грошових коштів (рахунки 30 «Готівка» і 31 «Рахунки в банках») за звітний період у кореспонденції з рахунками обліку активів або зобов'язань (рахунки 14,15,18, 34- 37, 39, 41, 45 - 48, 50 - 53, 55, 60 - 69, 70, 71, 73 - 76).

Рядки розділу «Рух коштів у результаті операційної діяльності» заповнюються так [80]:

- Надходження коштів – це обороти за кредитом 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 34 «Короткострокові векселі одержані, 48 «Цільове фінансування і цільові надходження», 64 «Розрахунки за податками і платежами», 71« Інший операційний дохід».

Необхідно брати до уваги, що за окремими рахунками необхідна більша деталізація, яка в окремих випадках вимагає використання даних аналітичного обліку за видами цільового фінансування, за виділенням сум податку на додану вартість та інших податків і платежів, повернених з бюджету (із дебетових оборотів за субрахунками розрахунків з бюджетом з ПДВ та іншими обов'язковими платежами), за виділенням по дебету субрахунку 372 повернених підзвітних сум працівниками тощо.

Враховуючи структуру Звіту, на підприємстві доцільно виділяти окремі субрахунки другого порядку для відображення тих платежів, які виділено в окремі рядки цієї форми, якщо на облікових рахунках їх відображують загальною сумою.

Витрачання коштів – це відповідні дебетові обороти по рахунках 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками», 66 «Розрахунки за виплатами

працівникам», 65 «Розрахунки за страхуванням», 372 «Розрахунки з підзвітними особами», 64 «Розрахунки за податками і платежами», 68 «Розрахунки за іншими операціями».

При заповненні рядків розділу II «Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності» враховують, що [86]:

- надходження коштів — це обороти за кредитом відповідних субрахунків рахунків 74 «Інші доходи», 73 «Інші фінансові доходи, а також інші надходження від деривативів, цільового фінансування на капітальні інвестиції, повернення авансів, не пов'язаних з операційною діяльністю тощо;
- витрачання коштів — це відповідні обороти за дебетом рахунків 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 35 «Поточні фінансові інвестиції», 15 «Капітальні інвестиції» та інші платежі, до яких відносять аванси, не пов'язані з операційною діяльністю, виплати за деривативами, виплати заборгованості державі після викупу підприємства тощо.

У рядках розділу III «Рух коштів у результаті фінансової діяльності» відображують рух коштів, пов'язаний із фінансовою діяльністю, зі змінами в капіталі підприємства. Надходження коштів відображують по дебету рахунків 30 «Готівка» і 31 «Рахунки в банках» та рахунків 4, 5 та 6 класів, а серед платежів - витрачання коштів на викуп акцій, повернення частки учасникам, погашення зобов'язань з фінансової оренди тощо.

Внутрішні зміни у складі коштів (з каси у банк, з поточного рахунку в банку на депозитний, акредитивний рахунки і рахунок лімітованих чекових книжок і навпаки) до цього звіту не включається. Здійснені підприємством негрошові операції у Звіті також не наводяться. За нормами п. 9 П(С)БО 1 під негрошовими маються на увазі операції, що не потребують використання грошових коштів, а їх прикладами є: бартерні операції; придбання активів за допомогою емісії акцій; фінансової оренди; обміну власних акцій на акції іншого підприємства тощо.

При визначенні чистого грошового потоку від операційної діяльності непрямим методом фінансовий результат до оподаткування (базовий елемент розрахунку) коригується на :

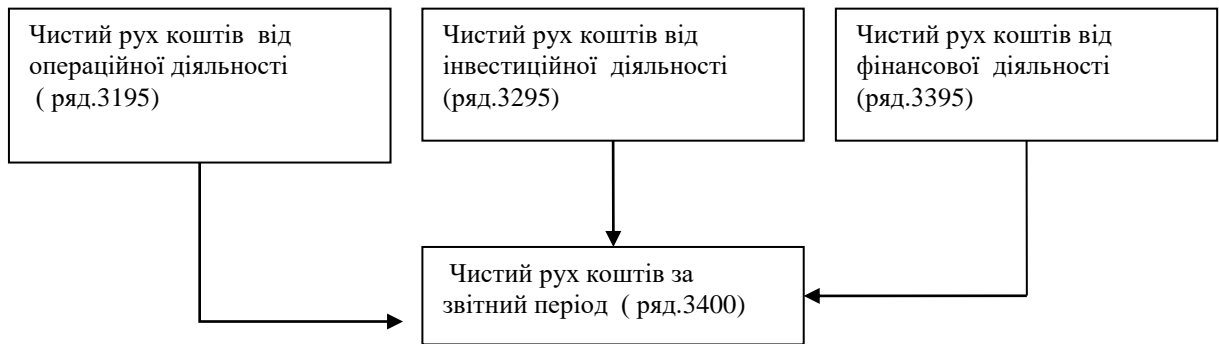
- витрати нараховані, але не сплачені (забезпечення), або нараховані, але які не передбачають використання грошових коштів (амортизація основних засобів і нематеріальних активів). Вважають, що ці витрати генерують позитивний грошовий потік, тому їх додають до базового елемента розрахунку;
- фінансовий результат до оподаткування містить прибуток (збиток), отриманий від операцій різних видів діяльності. З метою визначення чистого грошового потоку від операційної діяльності з нього необхідно виключити прибуток від інвестиційної і фінансової діяльності та додати збитки від цих видів діяльності;
- далі фінансовий результат до оподаткування коригують на зміни у складі оборотних активів, поточних зобов'язань, сплачений податок на прибуток.

Приріст оборотних активів генерує негативний грошовий потік, а зменшення – позитивний; приріст поточних зобов'язань пов'язують з формуванням позитивного грошового потоку, а їх зменшення – з негативним.

Під час складання Звіту всі показники його, що зумовлюють збільшення грошових коштів, відображують у графі «Надходження», а зменшення - у графі «Видаток».

Застосування цього методу передбачає використання таких джерел інформації як Баланс, Звіт про фінансові результати, Приміток до фінансової звітності, Головної книги, аналітичних даних окремих рахунків бухгалтерського обліку .

Після визначення надходжень і видатків за видами діяльності у Звіті визначають чистий рух коштів за звітний період та їх залишок на кінець року. Схема формування чистого руху грошових коштів підприємства подана на рис. 2.7.

2.7 Схема формування чистого грошового потоку підприємства [71]

В кінці звіту визначають залишок грошових коштів і їх еквівалентів на кінець звітного року. Для оцінки правильності складання звіту формують рівність, яка відображена на рис.2.8.

Залишок коштів на кінець року (ряд.3415 ф.№3 = р яд.1165 гр.4 Ф№1)	=	Залишок коштів на початок року (ряд.410 ф.№3 = Ряд. 3405 гр.3 ф.№1)	+	Чистий рух коштів за звітний період (ряд.3400 ф.№3)	+
			-		-
	+		-		
		Вплив валютних курсів на залишок коштів К-т 714 “Дохід від операційної курсової різниці”; 744 “Дохід від неопераційної курсової різниці” або Д-т 945 “ Втрата від операційної курсової різниці”, 974“Втрата від не операційних курсових різниць» (ряд.3410)			

Рис. 2.8 Розрахунок залишку грошових коштів на кінець звітного періоду згідно НП(С)БО 1

Методика формування Звіту про рух грошових коштів відображена в додатку Г.

Огляд літературних джерел дає можливість виділити позитивні і негативні сторони різних механізмів формування чистих грошових потоків підприємства [12; 86]. Перевага прямого методу полягає в тому, що він детально відображає позитивний і негативний грошові потоки і зосереджує увагу на тих його складових, які займають найбільшу питому вагу, що дозволяє одержати точніші дані про обсяг і склад грошових потоків. Проте використання цього методу не відображає взаємозалежності між величиною прибутку і

зміною обсягу грошових коштів. В такій ситуації не можна встановити, чому прибуткове підприємство може стати неплатоспроможним.

Непрямий метод кращий з аналітичного погляду, тому що дає змогу пояснити причини розбіжностей між фінансовими результатами і вільними залишками готівки. Перевага непрямого методу визначення чистого грошового потоку полягає в тому, що він дає змогу виявити динаміку всіх факторів, які його формують. Тому, аналізуючи грошові потоки, потрібно застосовувати обидва методи одночасно .

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Основні етапи аудиту фінансової звітності та фінансового стану

Метою ведення фінансового обліку є узагальнення даних для складання фінансової звітності. Очевидно, що достовірність останньої залежатиме від правильної організації облікового процесу і достовірного відображення активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат і фінансових результатів суб'єктів господарювання на рахунках обліку.

На сучасному етапі прослідковується ситуація, коли інформація, яка формується у фінансовому обліку, не відповідає даним фінансової звітності. Ризик наявності у звітності систематичних, навмисних помилок суттєво збільшується, якщо:

- підприємство відчуває необхідність у прикрашенні фінансового стану з метою підтримання високої вартості акцій;
- підприємство намагається занизити доходи, що обкладаються податками;
- виплата доходів керівництва підприємства залежить від отриманих ним фінансових результатів;
- підприємство потребує залучення інвестиційних та кредитних ресурсів;
- існують сумніви щодо здатності підприємства виконувати свої зобов'язання (виплачувати проценти, дивіденди, підтримувати їх на рівні минулого року, повертати позики, розраховуватися з постачальниками і т.п.);
- наявні суттєві втрати в основній діяльності, що супроводжуються зниженням виробництва, скороченням обсягів реалізації продукції.

Зазначені факти спонукають до так званої «фальсифікації» фінансової звітності і передусім балансу – як основної інформаційної бази про майнове і фінансове становище підприємства на визначену дату. Звідси, мета аудиту

фінансової звітності полягає у наданні аудитору можливості висловити свою незалежну думку про те, чи відповідає фінансова звітність в усіх суттєвих аспектах нормативним актам, які регламентують порядок її підготовки і представлення.

Враховуючи вищезазначене, основними завданнями аудиту фінансової звітності є [1; 19]:

- оцінка стану облікового процесу та внутрішнього контролю на підприємстві, який є замовником аудиту;
- дослідження стану, умов збереження і використання активів;
- вивчення стану зобов'язань підприємства і своєчасність їх виконання;
- оцінка достовірності показників фінансової звітності, їх відповідність даним Головної книги;
- перевірка повноти, реальності, своєчасності та правильністю відображення фактів господарської діяльності на рахунках і облікових регістрах;
- перевірка взаємоузгодженості показників у різних формах фінансової звітності;
- аналіз облікової політики клієнта та оцінка змін, які відбулися протягом звітного періоду, вивченні їх впливу на показники фінансової звітності;
- перевірка формування консолідованої фінансової звітності;
- виявлення помилок у фінансовій звітності минулих років та перевірка правильності їх виправлення

Успіх будь-якої діяльності, в тому числі аудиторської залежить від правильної її організації, під якою розуміють встановлений аудиторською фірмою порядок і технологію виконання аудиторської перевірки з метою забезпечення максимальної ефективності аудиторської праці, зниження витрат діяльності та отримання прибутку. Вивчення літературних джерел свідчить, що процес аудиту фінансової звітності в організаційному аспекті поділити на такі три етапи: підготовчий, основний та заключний.

У ході підготовчого етапу аудитор здійснює пошук клієнта, проводить його попереднє обстеження, складає попередній варіанту плану і програми перевірки, які дозволяють оцінку приблизний обсягу робіт, їх трудомісткість та тривалість, виділити ті питань, які потребують особливої уваги, розробити заходи щодо координації робіт усіх учасників контрольного заходу. Аудитором встановлюється плановий рівень суттєвості, здійснюється оцінка аудиторського ризику, визначається необхідна нормативно-правова база. Закінчується підготовчий етап надсиланням клієнту листа-зобов'язання та укладання договору на проведення аудиту.

Під час виконання основного етапу аудитор виконує план та програму аудиторської перевірки, застосовуючи необхідні аудиторські процедури збирає необхідну кількість аудиторських доказів щодо відсутності суттєвих викривлень оборотів і залишків по рахунках. Для цього аудитор використовує різні методи, перелік яких нами відображено в 1.3.

До випадків, які можуть підвищити ступінь шахрайства та фальсифікації облікових і звітних даних, можна зарахувати такі як: наявність нетипових господарських операцій для підприємства, що перевіряється (особливо, якщо вони виникають по закінченні звітного періоду), операцій, вартість яких відображена в іноземній валюті, «складних» операцій, які вимагають неочевидних записів; операцій із пов'язаними сторонами, операцій, в яких особисто зацікавлене керівництво або до яких воно проявляє підвищений і незвичайний інтерес, операції облікове відображення яких повністю чи частково будується на суб'єктивній думці виконавців; закупівля чи продаж товарно-матеріальних цінностей за цінами, які істотно відрізняються від ринкових.

Мету та процедури аудиту фінансової звітності узагальнено нами в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Мета та процедури аудиту фінансової звітності [1; 19; 26]

Компонента фінансової звітності	Мета аудиту фінансової звітності	Процедури аудиту фінансової звітності	Можливі помилки
1	2	3	4
Баланс – дозволяє отримати наочну і неупереджену уяву про майнове і фінансове становище підприємства в грошовій оцінці на визначену дату	висловлення неупередженої думки про фінансовий стан підприємства-клієнта на звітну дату	1) перевірка реальності існування актів, зобов'язань та права власності на них; 2) перевірка правильності визнання та оцінки активів, зобов'язань і власного капіталу; 3) оцінка стану збереження та ефективності використання активів; 4) інспекція правильності документального оформлення та відображення в обліку операцій щодо активів, зобов'язань і власного капіталу клієнта; 5) перевірка правильності нарахування амортизації на об'єкти необоротних активів; 6) перевірка своєчасності проведення інвентаризації активів та зобов'язань та правильності відображення інвентаризаційних різниць; 7) перевірка достовірності відображення інформації щодо активів, зобов'язань та власного капіталу у балансі клієнта.	1) порушення правил розрахунків готівкою; 2) наявність фіктивних документів; 3) проведення неправомірних облікових записів; 4) заниження (завищення) оцінки активів, власного капіталу та зобов'язань; 5) необґрунтоване списання активів та зобов'язань; 6) наявність прихованих нестач, крадіжок активів; 7) необґрунтовані виправлення в облікових регістрах за минулі періоди.
Звіт про фінансові результати - надає інформацію про активність та результативність діяльності підприємства за певний проміжок часу та є основою, на підставі якої будуються прогнози майбутньої діяльності підприємства	висловлення думки щодо достовірності інформації про доходи, витрати, прибутки та збитки діяльності підприємства і відображення її у звіті про фінансові результати	1) інспекція обсягів реалізації активів та визнання доходів і витрат звітного періоду; 2) перевірка правильності класифікації та оцінки доходів, витрат і фінансових результатів в розрізі видів діяльності клієнта; 3) перевірка правомірності відображення в системі рахунків обліку доходів та витрат; 4) порядок їх відображення у звіті про фінансові результати; 5) аналіз структури доходів та витрат з метою визначення ефективності діяльності клієнта; 6) виявлення фактів надзвичайних доходів та витрат та перевірка правильності їх обліку; 7) контроль за правильністю визначення та відображення у звіті про фінансові результати податку на прибуток.	1) реалізація активів за цінами, що не відповідають ринковим; 2) необґрунтоване заниження (завищення) доходів чи витрат; 3) включення до складу доходів (витрат) майбутніх періодів доходів чи витрат діяльності звітного періоду; 4) некоректна кореспонденція рахунків з обліку доходів і витрат; 5) недостовірне визначення фінансових результатів і невірне складання звіту.

Продовження таблиці 3.1

Компонента фінансової звітності	Мета аудиту фінансової звітності	Процедури аудиту фінансової звітності	Можливі помилки
1	2	3	4
Звіт про рух грошових коштів - надає можливість оцінити здатність підприємства генерувати майбутні грошові потоки, робити висновки щодо спроможності підприємства погашати свої зобов'язання	перевірка інформації про зміни, що відбулися в грошових коштах підприємства за звітний період та методика відображення її у звіті про рух грошових коштів	1) оцінка правильності і доцільності класифікації грошових потоків в розрізі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства-клієнта; 2) інспекція господарських операцій клієнта стосовно того, чи не включено до складу операції, що пов'язані із внутрішніми змінами у складі грошових коштів та негрошові операції (наприклад, операції з отримання активів на умовах фінансової оренди, бартерні операції, придбання активів шляхом емісії акцій, придбання активів за рахунок позики тощо); 3) перевірка правильності визначення чистого руху грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності; 4) оцінка правильності підрахунку показника чистого руху грошових коштів за звітний період; 5) аналіз руху грошових потоків за звітний період та визначення динаміки і тенденції отримання грошових коштів у майбутньому.	1) неправильне відображення інформації в звіті, внаслідок недостовірності даних балансу, звіту про фінансові результати та даних бухгалтерського обліку; 2) невірна класифікація грошових коштів від видів діяльності; 3) включення до звіту про рух грошових коштів негрошових операцій; 4) помилки, що виникають при арифметичних підрахунках; 5) помилки, недоліки та інші перекручення інформації (наприклад, шахрайство) у формах фінансової звітності, в т.ч. і в даному звіті.
Звіт про власний капітал	перевірка реальності інформації про зміни у складі власного капіталу клієнта протягом звітного періоду та перевірка звіту про власний капітал	1) перевірка законності оформлення статутних документів для здійснення підприємницької діяльності; 2) перевірка чи види діяльності клієнта відповідають статутним вимогам; 3) оцінка правомірності та законності внесення учасниками внесків до капіталу; 4) інспектування законності і своєчасності внесення змін в засновницькі документи та перевірка відображення таких змін в системі облікових рахунків; 5) контроль за правомірністю розподілу прибутку; 6) перевірка достовірності звіту про власний капітал.	1) здійснення діяльності без відповідних дозволів; 2) несвоєчасне внесення змін у реєстр акціонерів; 3) несвоєчасне внесення вкладів засновниками до капіталу підприємства або внесення активів, що непридатні до використання чи не мають практичної цінності для підприємства

Заключним етапом процесу аудиту фінансової звітності є етап звітування, на якому аудитор формує думку з таких питань:

- відповідність системи фінансового обліку підприємства вимогам чинного законодавства;
- відповідність показників фінансового обліку та фінансової звітності принципам облікової політики підприємства;
- ефективність системи внутрішнього контролю клієнта;
- своєчасність, законність та достовірність відображення в обліку та у фінансовій звітності інформації про активи, зобов'язання власний капітал доходи, витрати і фінансові результати клієнта.

Результати аудиту фінансової звітності можуть бути оформлені у вигляді аудиторського звіту, який є офіційним документом, який засвідчений підписом та печаткою аудиторської фірми, і містить в собі думку (висновок) аудитора стосовно достовірності звітності і її відповідності чинному законодавству. Аудиторська думка може бути безумовно-позитивною та модифікованою (умовно-позитивною; негативною; або аудитора може взагалі відмовитися від її висловлення).

Безумовно-позитивна думка висловлюється тоді, коли у аудитора відсутні будь-які суттєві зауваження з приводу та порядку ведення обліку, під час аудиторської перевірки не виявлено жодних суттєвих порушень. Він отримав всю необхідну інформацію та пояснення, надана інформація достатня для відображення реального стану справ на підприємстві, інформація є достовірною з усіх суттєвих питань, фінансова звітність сформована відповідно до прийнятої на підприємстві облікової політики, обліковою системою, котра відповідає вимогам українського законодавства

Будь-яка непевність чи незгода є підставою для відмови від безумовно-позитивної думки і приводить до її модифікації. Висновок аудитора залежить від рівня непевності чи незгоди.

Треба зазначити, що аудитор несе відповідальність за правильність використання під час аудиту процедур перевірки. Він повинен навести

достатню кількість доказів того, що помилки і шахрайство, які відносяться до суттєвих не знайдені, а якщо знайдені, то відповідним чином виправлені в обліку і в звітності.

Відповідальність за підготовку і надання фінансової звітності несе керівництво підприємства-клієнта. Аудит фінансової звітності не звільняє керівництво підприємства від відповідальності за недостовірне відображення у ній даних.

Однією з характерних особливостей аудиту фінансового стану є відсутність єдиних нормативних документів щодо встановлення критеріїв при перевірці такого об'єкта. Саме ця особливість відрізняє аудит фінансового стану від аудиту інших об'єктів, оскільки при перевірці стану ведення фінансового обліку та порядку складання фінансової звітності аудиторів використовують певні нормативні акти, а отже, їм легше визначитися з недоліками та надати висновок щодо об'єкта, який перевіряється. Таким чином, при проведенні аудиту фінансового стану збільшується вплив суб'єктивного фактора і підвищуються вимоги до професіоналізму аудиторів у галузі фінансового аналізу.

Аудит фінансового стану клієнта може бути деталізований за такими етапами (таб. 3.2).

Таблиця 3.2

Етапи аудиту фінансового стану підприємства [1; 19; 26]

Етап аудиту	Мета етапу	Об'єкт аудиту	Аудиторські (аналітичні) процедури
Аудит майнового стану підприємства	Встановити та оцінити ступінь забезпечення необоротними та оборотними активами матеріально-технічної бази підприємства	Обсяг та структура активів підприємства; обсяг та структура джерел фінансування активів підприємства	1. Провести горизонтальний і вертикальний аналіз активів і пасивів підприємства 3. Оцінити якісні зрушення у майновому стані та джерелах його формування. 4. Встановити причини, що зумовили цю зміну 5. Оцінити вплив виявлених змін в складі, обсязі та структурі активів на загальний фінансовий стан підприємства

Аудит ліквідності та платоспроможності підприємства	Оцінити здатність підприємства погашати поточні зобов'язання	Оборотні активи та зобов'язання підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснити класифікацію активів підприємства за ознакою ліквідності. 2. Здійснити класифікацію зобов'язань підприємства за строками погашення. 3. Розрахувати коефіцієнти ліквідності. 4. Встановити відхилення від критеріїв ефективності та причини виявлених відхилень. 5. Проаналізувати вплив виявлених відхилень на загальний фінансовий стан підприємства
Аудит фінансової стійкості підприємства	Встановити оптимальність структури капіталу та наявність достатнього обсягу власного капіталу	Джерела майна підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Класифікувати джерела майна підприємства на власні та позичені. 2. Визначити величину власного оборотного капіталу. 3. Проаналізувати залежність підприємства від позичених засобів. 4. Оцінити рівень достатності власного капіталу для формування активів. 5. Систематизувати основні фактори, що зумовлюють кризовий стан фінансового розвитку підприємства та розробити заходи фінансової стабілізації 6. Спрогнозувати напрямки розвитку фінансової стійкості і розробити рекомендації щодо її підвищення.
Аудит результативності фінансово-господарської діяльності підприємства	Оцінити прибутковість підприємства, рентабельність його ресурсів та діяльності, ефективність використання наявного капіталу	Фінансовий результат діяльності підприємства; ділова та ринкова активність підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Провести аналіз рівня, динаміки та структури фінансового результату діяльності підприємства та впливу факторів на його величину. 2. Провести аналіз динаміки показників рентабельності підприємства 4. Провести аналіз рівня ефективності використання активів підприємства 5. Розрахувати та оцінити рівень показників ділової та ринкової активності підприємства 6. Оцінити вплив динаміки розрахованих показників на загальний фінансовий стан підприємства
Аудит руху грошових потоків на підприємстві	Оцінити достатність обсягу грошових потоків та ефективність їх руху	Валові і чисті грошові потоки від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виявити джерела та фактори формування грошового потоку. 2. Оцінити вплив грошового потоку на фінансовий стан підприємства
Розрахунок узагальнюючого показника фінансового стану	Визначити загальну тенденцію зміни фінансового стану підприємства	Активи, зобов'язання та власний капітал	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснити вивчення та аналіз бальних (рейтингових) методів оцінки фінансового стану, які розроблені відомими фахівцями в галузі фінансового аналізу та фінансового менеджменту, органами державного управління та затверджені у вигляді методичних рекомендацій, розроблені різними комерційними установами, наприклад, комерційними банками з метою оцінки фінансового стану позичальника. Вибір має здійснюватися з урахуванням цілей аудиту фінансового стану, особливостей діяльності клієнта, інших факторів. 2. Здійснити розрахунок узагальнюючого показника за декілька періодів та оцінити якісні та кількісні зміни фінансового стану підприємства

Узагальнюючи вищевикладене, можна деталізувати аудит фінансового стану клієнта за такими напрямками:

- визначення кількісних та якісних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства;
- зіставлення показників, які характеризують фінансовий стан підприємства з нормативними та рекомендованими їх значеннями;
- визначення тенденцій зміни показників фінансового стану підприємства ;
- оцінка фінансового стану підприємства на конкретну дату та в середньому за період з урахуванням впливу факторів;
- розробка напрямків та механізмів зміцнення фінансового стану підприємства.

3.2 Аналіз активів і джерел їх фінансування

Стійкий фінансовий стан підприємств обумовлюється обсягом, складом та структурою його активів. Активи підприємства характеризуються високим рівнем динамізму, адже в процесі господарювання їх величина і структура постійно змінюються. Оцінити кількісні і якісні зміни в складі активи та їх джерел, а також виявити основні тенденції, причини та наслідки змін можна за допомогою проведення горизонтального та вертикального аналізу.

Загальний обсяг активів, їх ріст характеризує масштаби діяльності та рівень надійності підприємства, відображає його здатність пристосуватися до мінливого зовнішнього середовища, створює передумови для поліпшення ефективності господарювання, дозволяє підвищити рівень платоспроможності та ліквідності. У роботі уже зазначалося, що валюта балансу відображає лише орієнтовну вартість майна, яким володіє підприємство. Ця вартість є обліковою і не відображає реальної суми грошових засобів, які можна отримати за активи наприклад у разі ліквідації підприємства або його продажу. Реальна «ціна» активів визначатиметься ринковою кон'юнктурою і може суттєво відрізнятись від облікової, особливо в період інфляції.

Оцінюючи динаміку активів підприємства, необхідно її зіставити з динамікою обсягу виробленої та реалізованої продукції, фінансовими результатами підприємства. Перевищення темпів зростання останніх над темпами росту активів свідчить про поліпшення ефективності господарювання і заслуговує позитивної оцінки.

Вивчаючи структурні зміни в складі активів, необхідно визначити їх частку у в загальній валюті балансу, виявити причини, що зумовили ці зміни, оцінити наслідки. Структура активів, тобто співвідношення між необоротними і оборотними активами буде залежати від галузевих особливостей виробництва, конкретних умов діяльності, інвестиційно-інноваційної активності підприємства. Однак, якщо абстрагуватися від цього, то ріст частки оборотних активів у складі активів підприємства сприяє підвищенню рівня мобільності капіталу, одного із найважливіших показників фінансового стану. Результатом цього є вивільнення частини грошових коштів з обороту. Але треба зазначити, що ріст оборотних активів не повинен відбуватися за рахунок необоротних, а поряд з ними, тобто темп росту оборотних активів повинен перевищувати темп росту необоротних.

За такого співвідношення на підприємстві відбудеться приріст виробничого потенціалу і прискорюватиметься оборотність оборотних активів.

При необґрунтованому зростанні необоротних активів знижуються показники ліквідності і платоспроможності, сповільняється оборотність активів, зменшується величина власного оборотного капіталу. Така ситуація веде до погіршення фінансового стану підприємства. Якщо зростає частка оборотних активів, то це у цілому, є позитивним фактом, адже наслідком його є формування більш мобільної структури активів, що веде до прискорення їх оборотності.

Вивчаючи склад і динаміку інвестиційних необоротних активів, звертають увагу склад портфелю цінних паперів підприємства, дають оцінку його ліквідності і прибутковості, а також роблять висновок про доцільність відволікання засобів на ці вкладення.

Якщо у складі необоротних активів висока частка основних засобів, то це вказує на високий рівень фондомісткості виробництва. Треба врахувати, що позитивно оцінюють перевищення темпів приросту виробничих основних засобів над з невиробничими, активної частини над пасивною. Наявність такого співвідношення дає змогу підвищити ефективність використання основних засобів. Для оцінки ефективності використання основних засобів застосовують показники фондовіддачі, фондомісткості, часу роботи одиниці устаткування, коефіцієнти змінності їх роботи і т.п. Для оцінки руху - слугують коефіцієнти вибуття, оновлення.

При зростанні нематеріальних активів можна стверджувати про реалізацію підприємством інноваційних стратегій розвитку. Доцільність вкладення капіталу в нематеріальні активи можна оцінити на основі зіставлення темпів росту нематеріальних активів з темпами зміни чистого доходу від реалізації продукції чи прибутку. При цьому темп приросту останніх повинен переважати.

При оцінці складу і структурної динаміки оборотних активів необхідно врахувати таке [76]. Ріст виробничих запасів може бути наслідком як позитивних, так і негативних змін у роботі підприємства. Якщо виробничі запаси зростають у зв'язку з підвищенням рівня ділової активності підприємства, розширенням обсягів діяльності, то це, безумовно, вважається позитивним фактом. Негативно оцінюють ріст виробничих запасів через неефективне управління ними.

Аналогічно оцінюється ріст незавершеного виробництва. З одної сторони він такий факт може означати розширення масштабів діяльності і зростання рівня ділової активності, а й іншого – відбуватися через ріст тривалості виробничого циклу у зв'язку із зниженням продуктивності праці, погіршенням ефективності використання виробничих потужностей, низький організаційно-технічний рівень виробництва, застарілі технології і т.п. [73].

Досить високу питому вагу в складі оборотних активів належить дебіторській заборгованості. Її ріст оцінюється позитивно за умови підвищення

попиту на продукцію, але якщо ріст заборгованості дебіторів відбувається через неефективну кредитну політику, відсутність оцінки кредитоспроможності потенційних споживачів, то це веде до вилучення значної частини активів з обороту і супроводжується погіршенням фінансової стійкості, платоспроможності, та ліквідності, підвищує ризик банкрутства. Зменшити дебіторську заборгованість можна за рахунок обґрунтованого вибору партнерів або за через втрату ринків збуту. При втраті ринків збуту у підприємства зростають залишки нереалізованої продукції.

Детальний аналіз окремих статей активу, розрахунок показників ділової та ринкової активності дозволить зробити однозначний висновок .

У сучасних умовах господарювання структура джерел формування активів є тим фактором, який здійснює безпосередній вплив на фінансовий стан підприємства. Визначає рівень його платоспроможності і ліквідності, величину доходу, рентабельність діяльності.

Вивчення літературних джерел [73; 87; 88] дає можливість виділити наступні напрямки аналізу джерел формування активів підприємства

Спочатку визначають загальний обсяг капіталу, який володіє підприємство, встановлюють рівень його достатності для забезпечення необхідних темпів економічного розвитку підприємства. З цією метою обсяг капіталу, яким розпоряджається підприємство зіставляють розміром активів, необхідним для його нормального функціонування, оцінюють доцільність залучення різних форм капіталу з відповідних джерел, вивчають обрані підприємством схеми фінансування оборотних та необоротних активів. Якщо теми росту власного капіталу переважають темпи зростання активів підприємства, то це свідчить про те, що фінансування діяльності підприємства відбувається за рахунок власних джерел (прибутку, використання резервів тощо).

Якщо коефіцієнт зростання власного капіталу збільшується за рахунок проведеної дооцінки необоротних активів і перевищує значення коефіцієнта зростання активів підприємства та/або значення коефіцієнта зростання власного

капіталу, проводиться аналіз обґрунтованості проведеної дооцінки вартості активів та можливого штучного завищення власного капіталу (аналіз проводиться за додатково наданою підприємством інформацією). При суттєвому зростанні суми оцінки проводиться перевірка обґрунтованості зниження вартості активів.;

Важливим напрямком аналізу є оцінка ефективності використання капіталу при певному рівні фінансового ризику.

Оцінка ефективності використання капіталу в цілому і окремих його елементів вивчається на основі розрахунку таких коефіцієнтів [76]:

- рентабельності. За своїм кількісним виміром цей показник відповідає коефіцієнту рентабельності активів і визначається шляхом ділення чистого прибутку підприємства на середній обсяг капіталу за відповідний період;
- капіталовіддачі. Цей показник характеризує обсяг чистого доходу на одиницю капіталу, тобто в певній мірі служить для вимірювання ефективності операційної діяльності;
- капіталомісткості. Даний коефіцієнт, який є оберненим до попереднього, вказує на обсяг капіталу, що задіяний на одиницю реалізованої продукції. Він є базовим для моделювання потреби в капіталі на наступний період з врахуванням особливостей операційної діяльності.
- коефіцієнт оборотності. Алгоритм розрахунку коефіцієнта оборотності і капіталовіддачі однаковий. Однак, коефіцієнти різняться економічною інтерпретацією. Так, капіталовіддача характеризує обсяг реалізації продукції, що припадає на одиницю авансованого капіталу, тобто дає можливість виміряти в ефективність операційної діяльності підприємства. Коефіцієнт оборотності відображає швидкість обороту капіталу і вказує на середнє число оборотів, котрі здійснює капітал за аналізований період.

Важливим напрямком аналітичного дослідження є проведення оцінки фінансового ризику, пов'язаного з формуванням капіталу, при певному рівні його прибутковості. При цьому спочатку оцінюють абсолютний рівень ризику та фактори, що на нього впливають, а потім розробляють заходи щодо їх

можливої нейтралізації Мінімізації ризиків можна досягнути шляхом диверсифікації форм залучення капіталу, оптимізації його структури, яку можна досягнути з використанням різних фінансових механізмів, зокрема механізму дії фінансового важеля; запобігання окремим фінансовим ризикам за рахунок використання ефективних форм їх внутрішнього та зовнішнього страхування.

Оцінку фінансової рівноваги підприємства здійснюється на основі розрахунку показників фінансової стійкості та платоспроможності. Крім того на всіх стадіях життєвого циклу підприємства, оцінюють напрямки вкладання капіталу з позиції її оптимальності, досліджують обсяги авансування джерел у високоліквідні види активів, порівнюють фактичну їх величину з необхідною.

Фінансова гнучкість підприємства, тобто здатність швидко формувати необхідний обсяг додаткового капіталу при несподіваному виникненні високоефективних інвестиційних пропозицій або нових можливостях прискорення економічного зростання можлива за рахунок оптимізації співвідношення між власними і позиченим засобами, між довго- та короткостроковими формами залучення капіталу, зниження фінансових ризиків.

Така ситуація є позитивною, бо свідчить про високий рівень фінансової стійкості підприємства. Система коефіцієнтів фінансової стійкості підприємства буде розглянута нами в 3.3.

Структура власного капіталу представлена лише двома складовими: статутним (реєстрованим капіталом), який складає більше 80% і накопиченою сумою нерозподіленого прибутку.

Одне із головних завдань фінансового аналізу — максимізація рівня рентабельності власного капіталу при заданому рівні фінансового ризику — реалізується різними методами. Важливими механізмами реалізації цього завдання є фінансовий леверидж та модель Дюпона.

Користуючись методом ланцюгових підстановок і моделлю Дюпона, зробимо факторний аналіз зміни рентабельності власного капіталу.

Дюпонівська система інтегрального аналізу ефективності використання власного капіталу підприємства передбачає розкладання показника «коефіцієнт рентабельності власного капіталу» на ряд часткових коефіцієнтів його формування, взаємопов'язаних в одній системі, а саме [76]:

$$\frac{ЧП}{ВК} = \frac{ЧП}{ОР} \times \frac{ОР}{А} \times \frac{А}{ВК}$$

де: РА – коефіцієнт рентабельності власного капіталу;

ЧП/ОР– коефіцієнт рентабельності реалізації;

ОР/А – коефіцієнт оборотності активів;

А/ВК – коефіцієнт структури капіталу.

Модель дозволяє виявити основні напрямки підвищення ефективності використання власного капіталу [76]. Якщо на підприємстві низький рівень рентабельності продукції, то необхідно збільшити мобільність активів і їх складових. Компенсувати негативні наслідки сповільнення оборотності активів можна за рахунок зниження собівартості продукції і росту продажних цін. Негативний вплив погіршення показників рентабельності і оборотності можна зменшити за рахунок оптимізації структури капіталу, тобто встановивши оптимальні пропорції між власним і позиченим капіталом.

Оптимізація структури капіталу здійснюється з використанням механізму фінансового левериджу, який дозволяє підприємству отримати додатковий прибуток на власний капітал за рахунок використання позичених засобів.

3.3 Аналіз фінансової стійкості та ділової активності

У міжнародній та вітчизняній обліково-аналітичній практиці сформовано систему показників, що характеризують фінансову стабільність підприємства. Ці показники поділяють на два класи.

До першого класу відносять показники зі для яких встановлюють нормативні значення; до другого класу належать показники, для яких нормативні значення встановити, практично, неможливо (показники рентабельності, ефективності управління, ділової активності) [75; 83].

Показники першого класу відображають фінансову стійкість підприємства як одну із з найважливіших характеристик його фінансового стану. Система коефіцієнтів фінансової стійкості дозволяє оцінити рівень залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, достатність його власних фінансових ресурсів для формування майна, можливість своєчасного виконання своїх фінансових зобов'язань, виявити частку власного капіталу, який знаходиться в мобільній формі, оцінити показники платоспроможності і ліквідності підприємства, спрогнозувати напрямки розвитку фінансової стійкості і розробити рекомендації щодо її підвищення, систематизувати основні фактори, що зумовлюють кризовий стан фінансового розвитку підприємства та розробити заходи фінансової стабілізації.

Розглянемо основні показники, які відносяться до першої групи. Деякі з них були розглянуті нами в 1.2.

Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності) визначається як частка від ділення обсягу власного капіталу до обсягу загальних джерел фінансування підприємства. На основі розрахунку цього показника, можна зробити висновок, яку частку складає капітал власників у загальній сумі капіталу, що інвестована у діяльність підприємства. Ріст цього показника характеризує посилення фінансової стійкості підприємства, адже зменшується його залежність від зовнішніх кредиторів, що дає можливість проводити незалежну фінансову політику.

На відміну від попереднього, коефіцієнт залежності від позиченого капіталу вказує на частку позичених засобів у джерелах фінансування підприємства. Сума двох розглянутих коефіцієнтів має дорівнювати 1 (або 100 %), тобто зміна одного може здійснюватися за рахунок іншого. Ріст позичених засобів у складі капіталу підприємства є ознакою погіршення його фінансової стійкості, може бути причиною можливого банкрутства. Проте, необхідна брати до уваги, що ріст позичених засобів за певних умов є фактором росту рентабельності власного капіталу. В процесі аналізує необхідно визначити оптимальне співвідношення між власними і позиченими засобами. Часто

вважають, що частка власного капіталу має бути не меншою за 0,6 (60 %). Адже підприємства з високою часткою власного капіталу мають вищий рівень інвестиційної привабливості, їм охочіше позичають грошові кошти. Високий рівень власних засобів характерний не для всіх господарюючих суб'єктів, зокрема для японських підприємств, характерна висока частка позиченого капіталу (до 80 %). Тому значення цього показника в Японії в середньому на 58 % вище, ніж, наприклад, на американських підприємствах. Даний факт можна пояснити тим, що джерела інвестиції в цих країнах є різними. Так, у США більший обсяг інвестицій надходить від населення, в Японії — від банків. Високе значення коефіцієнта залежності від позиченого капіталу можна ще трактувати як характеристику рівня довіри банків до підприємств, а значить, і про їх фінансову надійність. Тому низьке значення цього коефіцієнта може свідчитиме про неспроможність отримати кредити в банку, що є певною пересторогою для інвесторів і кредиторів [75].

Коефіцієнт маневрування власного капіталу визначають шляхом ділення власного оборотного капіталу до обсягу власного капіталу. Його кількісне значення відображає частку власного капіталу, яка спрямовується власниками підприємства для фінансування його поточної діяльності. Це дозволяє зробити висновок про те, яку частину власного капіталу вкладено в оборотні активи, а яку — капіталізовано. На абсолютне значення цього коефіцієнта впливає структура капіталу і галузева належність підприємства. Нормативне значення цього коефіцієнта складає 0,4 ... 0,6 [30].

При визначенні власного оборотного капіталу від вартості оборотних здійснюють віднімають обсяг поточних зобов'язань підприємства. Даний показник характеризує обсяг власного капіталу, який спрямовано на фінансування оборотних активів підприємства.

Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотним капіталом визначають як відношення власного оборотного капіталу до всієї величини оборотних активів. Кількісне значення коефіцієнта показує яка частка оборотних активів покривається власним капіталом. Мінімальне значення цього

показника — 0,1. Це означає, що за рахунок власних засобів підприємство повинно покрити 10% своїх оборотних активів. Якщо значення цього показника нижче мінімальної величини, то це є свідчення відсутності у підприємства обігових коштів для фінансування своєї поточної діяльності. За таких умов підприємство повинно збільшувати обсяг позичених засобів з метою формування своїх оборотних активів, що буде ознакою погіршення фінансової стійкості. Ріст цього свідчить про покращання фінансового стану підприємства, його спроможність фінансувати свою діяльність за рахунок власних засобів, тобто проводити незалежну фінансову політику.

Якщо поділити власний оборотний капітал на загальний обсяг активів, то можна розрахувати коефіцієнт самофінансування. Він характеризує наявність у підприємства оборотного капіталу для фінансування його активів. Ріст значення цього показника характеризує його стійкий фінансовий стан.

Загальну оцінку фінансової стійкості підприємства можна зробити користуючись коефіцієнтом співвідношення позичених і власних засобів, який показує скільки грошових коштів підприємства залучає на одну гривню власних. Наприклад, якщо значення цього показника 0,3140, то це означає, що на кожну гривню власних коштів припадає 31,40 коп. позичених. Ріст цього коефіцієнта в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про погіршення фінансової стійкості, і навпаки.

Коефіцієнт довгострокового залучення позичених коштів, який визначається як частка від ділення обсягу довгострокових зобов'язань до суми обсягу довгострокових зобов'язань і власного капіталу. На основі цього коефіцієнта можна оцінити структуру капіталу. Як негативну тенденцію відмічають ріст цього показника в динаміці. Вона означає, що підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх джерел фінансування.

Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних засобів, який іноді ще називають індексом постійного активу, отримують шляхом ділення обсягу необоротних коштів на обсяг власного капіталу. За його допомогою можна

оцінити рівень покриття необоротних активів власними засобами. Нормативне значення цього показника складає 0,5 - 0,8. Негативно оцінюється значення показника менше за 0,5, бо це свідчитиме про те, що підприємство використовує власний капітал в основному для формування своїх оборотних активів. Якщо значення показника є більшим за 0,8, то можна стверджувати підприємство використовує довгострокові позики та кредити для формування частини необоротних активів, що є цілком виправданим для будь-якого підприємства [30].

Важливими показниками, що характеризують стійкість фінансового стану підприємства, його можливість виконувати свої зобов'язання є показниками ліквідності та платоспроможності. Незважаючи на свою схожість, ці поняття не є тотожними.

Підприємство вважається ліквідним при наявності у нього оборотних активів у розмірі, теоретично достатньому для виконання короткотермінових зобов'язань, хоча б з порушенням строків їх виплати, передбачених контрактами. Ліквідність підприємства оцінюють за даними балансу на певну дату на основі ліквідності його активів. Залежно від того, які види оборотних активів приймаються в розрахунок для оцінки ліквідності підприємства, використовують наступні показники :

- абсолютної ліквідності, який визначається відношенням грошових коштів, їх еквівалентів, поточних фінансових інвестиції до короткострокових зобов'язань. На основі цього коефіцієнта можна зробити висновок, яку частину поточної заборгованості підприємство може покрити негайно готовими засобами платежу. Вважається, що його значення не повинно бути нижчим від таких меж: 0,2-0,25, тобто за рахунок найбільш ліквідних активів підприємство повинно покривати 20-25% своїх поточних зобов'язань;

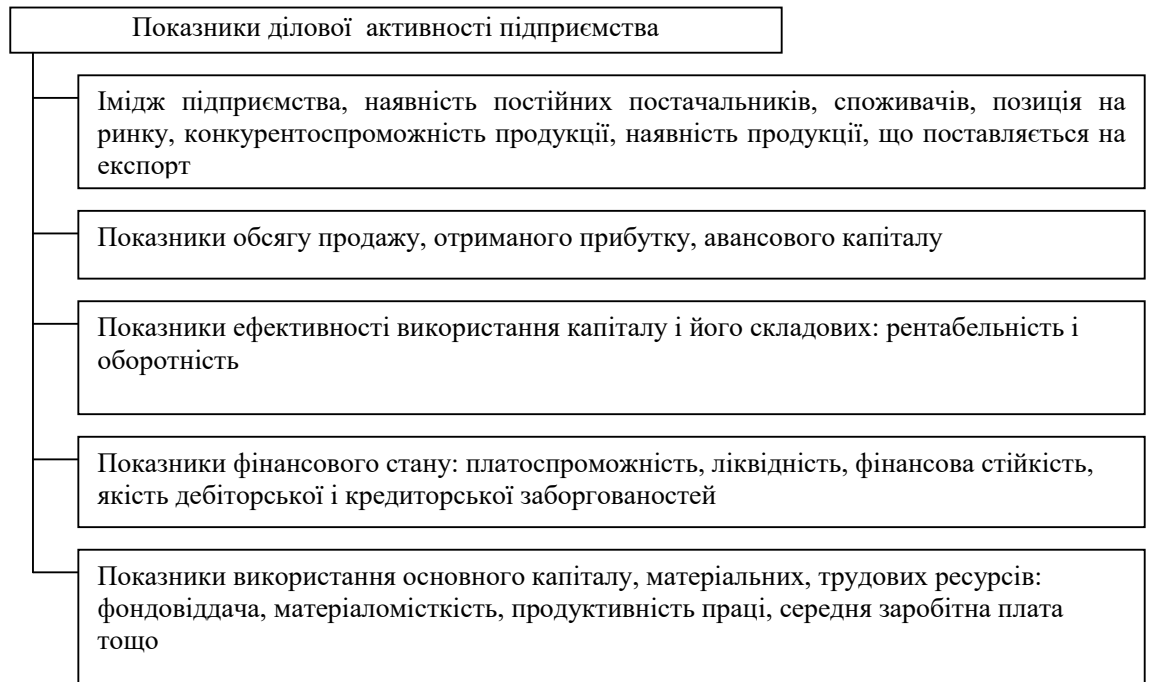
- проміжної ліквідності, що визначається діленням обсягу грошових активів і дебіторської заборгованості на поточні зобов'язання. Він показує, яку частину заборгованості покриє підприємство без продажу запасів. Теоретично виправдані оцінки даного коефіцієнта лежать в таких межах 0,6-0,8;

- загальної ліквідності, як частки від ділення загальної суми оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства. Показник дає загальну характеристику ліквідності підприємства, показуючи, у скільки раз оборотні активи більші (менші) від поточних зобов'язань.. У даних умовах вважається, що значення цього показника повинно дорівнювати 1,5-2,0.

Платоспроможність дозволяє оцінити можливість і здатність підприємства своєчасно й повністю виконувати свої фінансові зобов'язання перед внутрішніми та зовнішніми партнерами, а також державою. Основними ознаками платоспроможності є: наявність у достатньому обсязі коштів на поточному рахунку; відсутність простроченої кредиторської заборгованості. Оцінка платоспроможності необхідна не тільки для підприємства з метою аналізу й прогнозування його подальшої фінансової діяльності, а й для його зовнішніх партнерів і потенційних інвесторів .

У [76] справедливо зазначається, що оцінка платоспроможності на основі балансу є досить умовною, адже баланс відображає залишки грошових активів на певну дату. Зміни в надходженні і витрачання грошових засобів можуть відбутися вже на наступний день після дати складання балансу. Тому для проведення оцінки платоспроможності необхідно складати платіжний календар на місяць, квартал з наростаючим підсумком з початку року, де зіставляти суми надходжень грошових засобів з сумами фінансових зобов'язань, і виявляти причини неплатежів.

Стійкість фінансового стану підприємства в ринкових умовах значною мірою посилюється підвищенням рівня його ділової активності, яка проявляється у розширенні ринків збуту продукції, включаючи наявність поставчань на експорт, підтриманням ділової репутації (іміджу), виконанням плану за основними показниками господарської діяльності, ефективності використання ресурсів і стабільності економічного зростання [87] .

Господарську діяльність підприємства можна охарактеризувати різними показниками, серед яких основними є обсяг продажу, фінансові результати, обсяг капіталу. На основі їх зіставлення можна зробити ряд висновків про його діяльність.

Оптимальним є наступне співвідношення, що базується на їхньому взаємозв'язку [76]:

$$T^{\Pi} > T^{OP} > T^A$$

Де T^{Π} T^{OP} T^A відповідно темпи зміни прибутку, обсягу реалізації, обсягу активів (капіталу).

Дане співвідношення означає наступний причинно-наслідковий зв'язок [76]:

- виконання першої нерівності (якщо темпи зростання прибутку є більшими за темпи зростання обсягу продажу) означає підвищення рівня рентабельності підприємства, яке може бути результатом зниження собівартості або зростання маси прибутку;
- виконання другої нерівності (виручка від реалізації зростає випереджуючими темпами порівняно з темпами зростання активів) означає прискорення оборотності активів;

- виконання останньої нерівності (зростання обсягу активів в динаміці) означає зростання майнового потенціалу підприємства. Слід зауважити, що дотримання цієї нерівності має бути забезпечене в довгостроковій перспективі. В короткостроковій перспективі (в межах одного року) допустимий відступ від цього співвідношення, якщо воно, наприклад, зумовлене зменшенням дебіторської заборгованості або оптимізацією необоротних активів та запасів;
- якщо темпи зростання обсягу чистого доходу та фінансових результатів вищі від темпів росту активів, то це свідчить про підвищення ефективності використання останніх;
- якщо темпи зростання прибутку більші від темпів зростання активів, а темпи зростання обсягу реалізації – менші, то підвищення ефективності використання активів відбувається тільки за рахунок зростання цін на продукцію (роботи, послуги);
- якщо темпи зростання прибутку і обсягу реалізації більші від темпів зростання активів, то відбувається ріст ефективності господарювання.

Представлене співвідношення між показниками дістало назву «золоте правило економіки підприємства». Однак, якщо діяльність підприємства вимагає значних інвестицій з високим рівнем віддачі в довгостроковому періоді, то неминучі відхилення від цього «золотого правила». За таких умов їх не потрібно розглядати як негативні.

Як відомо, ділову активність, пов'язують з оборотністю оборотного капіталу. Оборотні активи є найбільш мобільною частиною майна підприємства. Прискорення оборотності оборотних активів має важливе значення для покращання фінансового стану підприємств тому, що швидкість обороту активів визначає їх розмір, веде до зниження витрат підприємства; прискорення обороту на тій чи іншій стадії веде до прискорення обороту на інших стадіях.

Аналізуючи показники ділової активності, особливу увагу приділяють коефіцієнту стійкості економічного зростання, адже цей показник показує можливі темпи розвитку підприємства (в середньому), а також зміни

співвідношень між різними джерелами фінансування, фондівддачею, рентабельністю виробництва. Розрахунок даного показника і його інтерпретація відображена нами в 3.4.

Оцінюючи динаміку показників прибутку, як важливого показника ділової активності підприємства, розраховують темпи росту (приросту), зниження (спаду), % виконання плану з прибутку і тим самим визначають загальні тенденції його зміни, оцінюють якість.

Якість прибутку є узагальненою характеристикою структури джерел його формування. Показники її її визначають узагальнено на рис. 3.2.

Якщо підприємство за результатами звітного періоду має збиток від операційної діяльності, то необхідно оцінити структура витрат за окремими видами діяльності, в розрізі економічних елементів, видів продукції.

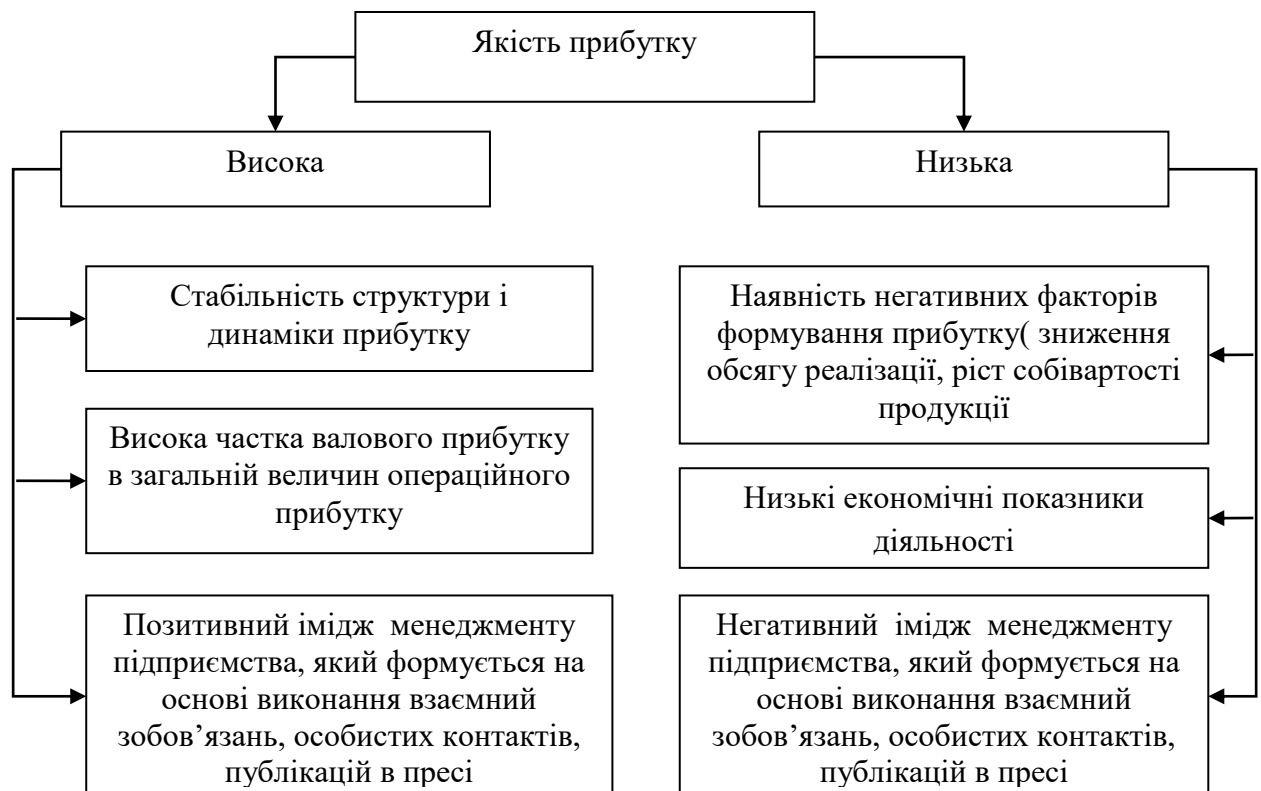

Рис. 3.2 Фактори формування якості прибутку [76]

Перевищення коефіцієнту зростання операційних витрат над обсягом чистого доходу свідчить про зниження прибутковості основних видів продукції (робіт, послуг) підприємства.

Якщо коефіцієнт зростання витрат на оплату праці перевищує коефіцієнт зростання чистого доходу, то це свідчить про зниження продуктивності праці. Додаткового аналізу потребують елементи витрат, коефіцієнт зростання яких перевищує коефіцієнт зростання суми витрат операційної діяльності на одну гривню реалізованої продукції.

Негативно характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства перевищення темпів зростання адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат та загалом операційних витрат над з темпами зростання собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Виникнення збитків від фінансової діяльності потребує аналізу складу фінансових доходів та фінансових витрат. Це дозволить визначити можливі шляхи їх скорочення. Аналізуючи фінансові доходи, оцінюють дохідність цінних паперів і приймають рішення щодо зміни структури «портфелю фінансових інвестицій». При отриманні збитків від інших операцій звичайної діяльності, але не пов'язаних з операційною та фінансовою діяльністю, аналізують склад інших доходів, інших витрат і визначають шляхи ліквідації збитків у майбутніх періодах.

За наявності збитку від інвестиційної діяльності необхідно вивчити фактори, що вплинули на їх утворення та визначити заходи щодо ліквідації збитковості асоційованих, спільних та дочірніх підприємств або ж змінити напрямки інвестиційної діяльності.

Узагальнення отриманих результатів аналізу та синтезоване їх вивчення дає змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки між факторами, що знижують рівень ділової активності підприємства, і отримати об'єктивне підґрунтя для розробки дійових рішень, спрямованих на підвищення ефективності господарювання..

3.4. Шляхи та механізми зміцнення фінансового стану підприємства

Досить велика кількість вітчизняних суб'єктів господарювання характеризується незадовільною структурою капіталу, відчуває потребу в обігових коштах. Своєчасна розробка та реалізація заходів, спрямованих на зміцнення фінансового стану, дозволить таким підприємствам зміцнити свій майновий потенціал, відновити рівень своєї фінансової стійкості та рентабельності. Попередити наростання негативних кризових явищ на підприємстві можна досягнути за умови постійного спостереження за поточним рівнем платоспроможності та ліквідності підприємства, його здатності до подальшого розвитку.

Постійний моніторинг передбачає використання заходів як експрес-діагностики, так і фундаментальної діагностики.

Реалізація на практиці системи раннього виявлення та подолання фінансових труднощів здійснюється за допомогою експрес-діагностики. При проведенні експрес-діагностики потенційного банкрутства важливим є вибір об'єктів моніторингу. Огляд літератури дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах господарювання майже всі напрямки господарського діяльності можуть привести до фінансових труднощів. Тому система моніторингу повинна формуватися на основі виокремлення найбільш суттєвих об'єктів. В [76; 85; 87] до таких об'єктів відносять: чистий грошовий потік, структуру капіталу, склад фінансових зобов'язань і боргових прав, склад активів, склад поточних витрат підприємства, рівень ефективності використання капіталу, рівень ризику. В рамках цих об'єктів виділяють показники-індикатори порівняння яких з плановими (нормативними), а також критичними значеннями, оцінка їх динаміки, дозволяє виявити наростання кризових явищ, які створюють загрозу банкрутства (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Система важливих показників-індикаторів загрози банкрутства [76]

Об'єкти спостереження	Показники-індикатори			
	абсолютні	негативна тенденція, критичне значення	відносні	негативна тенденція, критичне значення
1	2	3	4	5
Чистий грошовий потік	1. Сума чистого грошового потоку по підприємству	Зменшення, менше 0	1. Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку	Зниження, менше 1
	2. Сума чистого грошового потоку по операційній діяльності, інвестиційній і фінансовій діяльності	Зменшення, менше 0	2. Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	Зниження, менше 1
			3. Коефіцієнт рентабельності грошового потоку	Зниження, менше 1
			4. Коефіцієнт реінвестування грошового потоку	Зниження, близьке до 0
Структура капіталу	1. Сума власного капіталу	Зменшення	1. Коефіцієнт автономії	Зниження, рівне 0
	2. Сума позиченого капіталу	Збільшення	2. Коефіцієнт фінансового важеля	Збільшення, більше 1
Склад активів підприємства	1. Сума необоротних активів	Збільшення	1. Коефіцієнт маневрування	Зменшення, менше 0,2
	2. Сума оборотних активів	Зменшення	2. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	Зменшення, менше 0,1
	3. Сума грошових активів	Зменшення	3. Коефіцієнт майна виробничого призначення	Зменшення, менше 0,5
4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності			Зменшення, менше 0,2	
			5. Коефіцієнт проміжної ліквідності	Зменшення, менше 0,6
			6. Коефіцієнт загальної ліквідності	Зменшення, менше 1,5
			7. Коефіцієнт Бівера	Не перевищує 0,2
Склад фінансових зобов'язань і боргових прав	1. Сума довгострокових зобов'язань	Зменшення	1. Коефіцієнт співвідношення довгострокових і короткострокових зобов'язань	Зменшення
	2. Сума короткострокових зобов'язань	Збільшення	2. Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей	Збільшення
	3. Обсяг дебіторської заборгованості	Збільшення	3. Співвідношення періоду обороту дебіторської і кредиторської заборгованостей	Збільшення
	4. Обсяг кредиторської заборгованості	Збільшення		

	5. Період інкасації дебіторської заборгованості	Збільшення		
	6. Тривалість обороту кредиторської заборгованості	Збільшення		
Загальна сума поточних витрат	1. Загальна сума змінних витрат	Збільшення	1. Коефіцієнт витратомісткості продукції	Збільшення, більше 1
	2. Загальна сума постійних витрат	Збільшення	2. Коефіцієнт операційного важеля	Збільшення
Рівень ефективності використання капіталу	1. Сума прибутку	Зменшення	1. Рентабельність капіталу	Зменшення, менше 1
	2. Чистий дохід	Зменшення	2. Оборотність капіталу	Зменшення
	3. Зона безпеки підприємства, що відображає різницю між фактичним і безбитковим обсягом продажу	Зменшення, дорівнює 0	3. Коефіцієнт, що відображає зону безпеки підприємства	Зменшення, дорівнює 0
Рівень ризику	–	–	1. Рівень ризику фондового портфеля	Збільшення
			2. Ризик здійснення реальних інвестиційних проєктів	Збільшення

Результати експрес-діагностики дозволяють допомагають оцінити масштаби кризового фінансового стану підприємства.

Фундаментальна діагностика підприємств характеризує систему оцінки параметрів кризового фінансового розвитку підприємства, яка здійснюється на основі методів факторного аналізу та прогнозування.

Основними цілями фундаментальної діагностики банкрутства є [76; 78]:

- поглиблення результатів оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, отриманих у процесі експрес-діагностики банкрутства;
- підтвердження отриманої попередньої оцінки масштабів кризового фінансового стану підприємства;
- прогнозування розвитку окремих факторів, що спричиняють загрозу банкрутства підприємства, та їхніх негативних наслідків;
- оцінка та прогнозування здатності підприємства до нейтралізації загрози банкрутства за рахунок внутрішнього фінансового потенціалу.

Під фінансовою кризою розуміють порушення оптимальних пропорцій між показниками діяльності підприємства та обмеження можливостей впливу його менеджменту на фінансові відносини, що виникають на ньому [26]. Фінансову кризу пов'язують із загрозою неплатоспроможності та банкрутства підприємства, діяльність його в неприбутковій зоні або відсутність у нього можливостей для подальшого успішного функціонування.

Фінансову кризу на підприємстві можна ідентифікувати за кількома параметрами: джерелами (факторами) виникнення; видом кризи; стадією її розвитку. Прийнято виділяти:

- стратегічну кризу, яка пов'язана з руйнуванням виробничого потенціалу, що супроводжується суттєвими втратами в операційній діяльності підприємства (хронічному спаді виробництва, зниженні обсягів продажу, росту тривалості виробничого циклу), відсутністю довгострокових факторів успіху;
- кризу прибутковості - хронічні збитки зменшують величину власних засобів, формують дефіцит власних обігових коштів, що призводить до незадовільної структури балансу;
- кризу ліквідності – відсутність у підприємства ліквідних активів не дозволяє йому виконувати фінансові зобов'язання, робить його неплатоспроможним, створює реальну загрозу банкрутства.

Перераховані види кризи пов'язані тісними причинно-наслідковими зв'язками. Так, стратегічна криза зумовлює кризу прибутковості, яка, своєю чергою, спричиняє проблеми з ліквідністю підприємства.

Важливою передумовою розробки і реалізації ефективних антикризових заходів є оцінка глибини фінансової кризи. Науковцями виокремлено три фази кризи [76]:

- перша фаза кризи, яка за умови застосування ефективних заходів антикризового управління, внутрішніх механізмів фінансової стабілізації, не створює критичних проблем у функціонуванні підприємства ;
- друга фаза, є загрозовою, бо ставить під сумнів даліше існування підприємства і потребує негайного використання заходів фінансової санації;

- третя фаза, відображає кризовий стан підприємства, який не сумісний з його дальшим функціонуванням і зумовлює його ліквідацію.

Цілком зрозуміло, що своєчасна ідентифікація фази фінансової кризи є необхідною передумовою розробки і реалізації відповідних заходів.

Фінансові труднощі у діяльності підприємства виникають через взаємодію різноманітних факторів, що мають об'єктивний і суб'єктивний характер і зумовлюються господарською діяльністю підприємства. Їх склад узагальнено на рис. 3.3 і 3.4.

Застосування фундаментальної діагностики передбачає використання таких методів [76]:

- алгоритм інтегральної оцінки загрози банкрутства підприємства, що ґрунтується на використанні закордонних і національних методик прогнозування ймовірності банкрутства;

- кореляційний аналіз, який дозволяє визначити рівень впливу окремих факторів на характер кризового фінансового розвитку підприємства. Кількісно рівень цього впливу може бути виміряний за допомогою одно- або багатофакторних моделей кореляції.

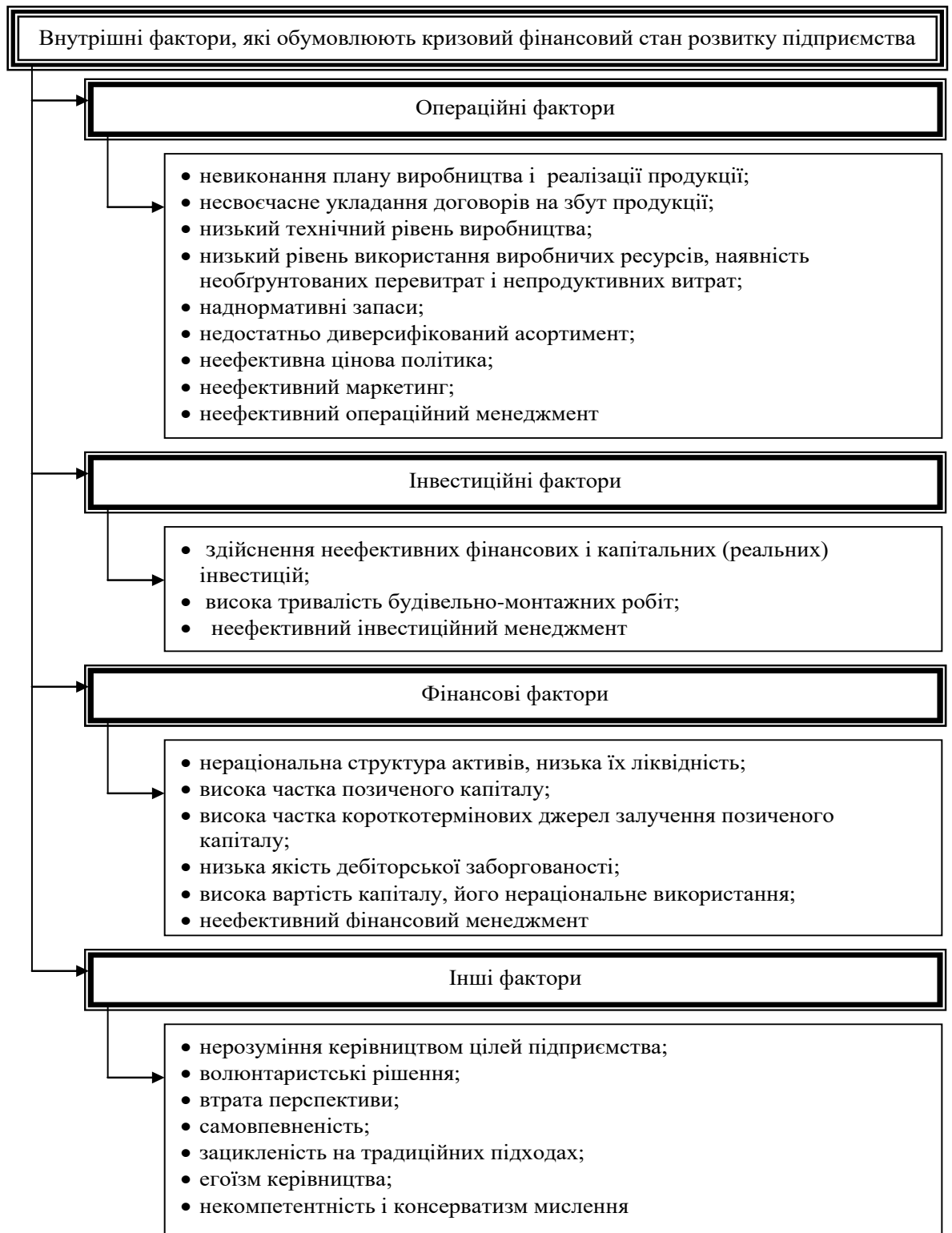

Рис. 3.3 Внутрішні фактори, які зумовлюють кризовий стан розвитку підприємства [76]

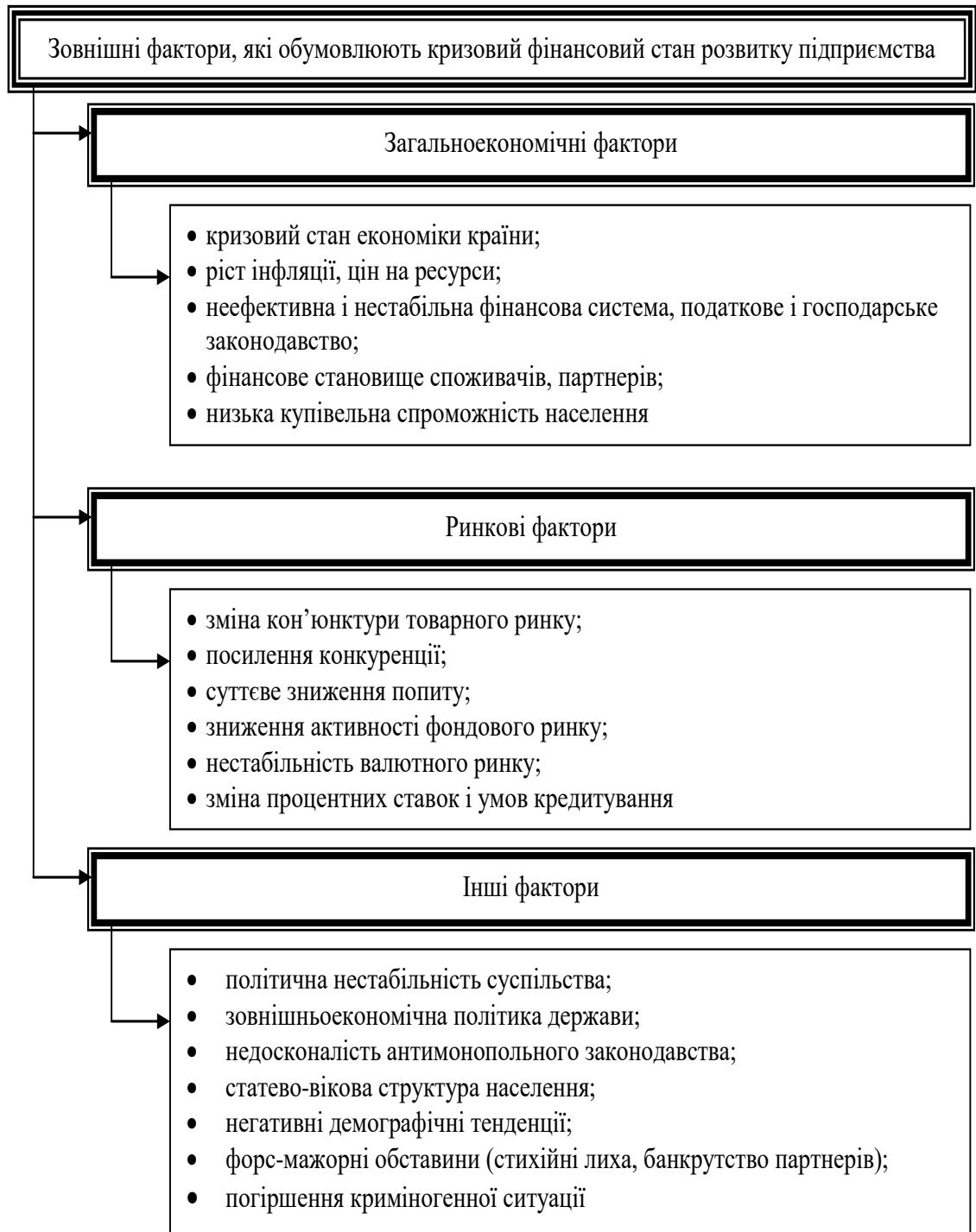

Рис. 3.4 Зовнішні фактори, які зумовлюють кризовий стан розвитку підприємства [76]

За результатами такої оцінки проводиться упорядкування окремих факторів за ступенем їхнього негативного впливу на фінансовий розвиток підприємства;

- СВOT-аналіз (SWOT-analysis), що ґрунтується на експертних методах дослідження. В процесі такого аналізу складають таблиці сильних (strength- S) і слабких (weakness-W) сторін в діяльності підприємства, потенційних можливостей (opportunities- O) і зовнішніх загроз (threats-T), визначають причино-наслідкові зв'язки між ними. На основі результатів аналізу ендogenous середовища розробляють рекомендації щодо усунення наявних слабких місць, ефективного використання існуючого потенціалу (сильних сторін), виявляють не використані внутрішні резерви.

Особливе значення для підприємств, що знаходяться в кризовому стані, має формування і реалізація заходів антикризового управління.

Розроблені заходи антикризового управління повинні брати до уваги сучасний стан підприємства і спрямовуватися на усунення негативного впливу найбільш значимих факторів. Тому у програму стабілізації фінансового стану, перш за все, необхідно включати комплекс заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності підприємства. Строки її здійснення для підприємства, що перебуває в зоні банкрутства, надто обмежені, адже резервних фондів у нього вже, як правило, немає, а фінансові надходження із зовнішнього середовища відсутні. За цих умов і починають виявлятися суттєві принципові відмінності антикризового управління від звичайного. Ці відмінності проявляються у зміні критеріїв прийняття управлінських рішень.

У процесі аналізу вивчають можливості підприємства в подоланні кризових тенденцій за рахунок росту чистого грошового потоку, зменшення обсягу фінансових зобов'язань і перетворення їх з короткострокових на довгострокові, ліквідації необґрунтованих перевитрат і непродуктивних витрат, зниження рівня коефіцієнта операційного важеля і т.п.

Початкові заходи фінансової стабілізації вважаються успішно реалізованими, якщо ліквідовано поточну неплатоспроможність підприємства, тобто обсяг надходжень грошових засобів перевищує обсяг невідкладних фінансових зобов'язань у короткотерміновому періоді. Треба врахувати, такі стабілізаційні заходи дозволяють усунути загрозу банкрутства, але не

ліквідувати [95]. Тому в подальшому, в процесі реалізації заходів фінансової стабілізації необхідно відновити до безпечного рівня фінансову стійкість підприємства. Це вдається зробити шляхом збільшення обсягу власних фінансових ресурсів. Антикризове управління повинно забезпечити якомога більшу позитивну різницю між надходження і витрачанням грошових коштів.

Збільшити надходження грошових коштів можна за рахунок продажу короткострокових фінансових вкладень, дебіторської заборгованості, надлишкових виробничих запасів; продажу нерентабельних виробництв й об'єктів невиробничої сфери; відмови від деяких допоміжних виробництв і передачі їх функцій зовнішнім підрядникам і т.п.

В умовах конкурентного середовища актуальності набуває оптимізація збутової політики підприємства. Стимулювати збут можна різними методами. Бажаний результат можна отримати наданням знижок покупцям, помірними зменшеннями цін, застосуванням масової реклами. Для оптимізації обсягів дебіторської заборгованості потрібно вибрати найбільш доцільні строки платежів та форми розрахунків із споживачами (попередня оплата, з відстрочкою платежу, за фактом відвантаження продукції).

Скорочення рівня споживання власних засобів можлива за рахунок економії усіх видів ресурсів, що споживаються у виробництві, збільшення продуктивності праці, зниження інвестиційної активності, збільшення розміру капіталізованої частини прибутку і т.п.

Мета цього етапу стабілізаційних заходів вважається досягнутою, коли відновлено фінансову рівновагу підприємства. Свідченням цього є система показників фінансової стійкості.

Уникнути загрози банкрутства можна забезпечивши фінансову стійкість протягом довготривалого періоду. Це можна зробити використавши модель стійкого економічного росту підприємства. Один із варіантів моделі має наступний вигляд [14]:

$$K_{cp} = \frac{ЧП_k}{BK} = \frac{ЧП_k}{ЧП} \times \frac{ЧП}{OP} \times \frac{OP}{A} \times \frac{A}{BK}$$

де: $K_{ср}$ – коефіцієнт стійкості економічного росту;

$ЧП$ – чистий прибуток підприємства;

$ЧПк$ – капіталізована величина чистого прибутку підприємства;

$ОР$ – виручка від реалізації;

A – обсяг активів;

$ВК$ – обсяг власного капіталу.

Коефіцієнт стійкості економічного розвитку визначає можливості підприємства по розширенню основної діяльності за рахунок власного капіталу. Через те, що в умовах фінансової стійкості саме обсяг і динаміка власного капіталу визначає приріст масштабів операційної діяльності, який можна виміряти обсягом реалізації продукції, то модель допомагає визначити, якими темпами надалі може розвиватися підприємство при певних співвідношеннях між різними джерелами фінансування, оборотністю активів, рентабельністю реалізації і капіталізованим прибутком. Це видно із моделі, яку можна розкласти на складові [14]:

- коефіцієнт капіталізації чистого прибутку, який характеризує економічно доцільне співвідношення між спожитою і капіталізованою частиною прибутку;

- коефіцієнт рентабельності реалізації;

- коефіцієнт оборотності активів;

- коефіцієнт структури капіталу, що відображає співвідношення між позиченим і власним капіталом.

Показник розрахований на основі даної моделі буде відображати допустимі й економічно доцільні темпи розвитку підприємства, а саме приросту обсягу реалізації за певної фінансової стратегії. Безкризовим буде той період його розвитку протягом якого фактичні темпи приросту обсягу реалізації будуть дорівнювати розрахунковим, тобто визначеним на основі моделі. Якщо через зміну ринкової кон'юнктури підприємство не може досягнути запланованого обсягу приросту обсягу реалізації чи, навпаки, може суттєво його збільшити, то для забезпечення фінансової рівноваги в модель

повинні бути внесені корективи. Будь-яке відхилення від оптимального значення вимагатиме додаткових фінансових ресурсів, що може порушити фінансову стійкість, або буде вести до створення додаткового обсягу власних фінансових ресурсів, не забезпечуючи їх ефективного використання в операційній діяльності [14].

Таким чином, модель стійкого економічного росту можна розглядати як регулятор оптимальних темпів росту обсягу операційної діяльності, що проявляється у прирості обсягу реалізації, або ж— регулятором основних параметрів фінансового розвитку, які відображаються системою коефіцієнтів. Модель допомагає закріпити досягнуту рівновагу економічного розвитку на довгострокову перспективу. Змінюючи параметри моделі у зв'язку із зміною умов діяльності підприємства, можна досягнути оптимальних темпів його розвитку, не порушуючи фінансової рівноваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик О.В. Використання інструментів технологій OLTP та OLAP для обліку й аналізу виконання кошторису бюджетних установ // Наука молода: зб. наук. праць. молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – № 23. – С. 120-129
2. Адамик О.В. Інструменти „хмарних обчислень” як фактор удосконалення обліку в бюджетних установах // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – 2015. – 19 (№2). – С. 179-184
3. Адамик О.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі і аудиті: Навчальний посібник. – Тернопіль: ТАЙП, 2005
4. Адамова І.З. Аналіз фінансового стану підприємства: проблемні аспекти та шляхи їх розв’язання /І.З. Адамова, А.Л. Романчук // Облік, аналіз, аудит. – 2011. – №2. – С. 64-71.
5. Андрієнко В. Поняття та склад фінансової звітності в умовах гармонізації бухгалтерського обліку / В.Андрієнко // Наука молода. – 2008.- №9. – С.153-157.
6. Антикризове управління підприємством: [навч. посіб.]/ [З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева]; під заг. ред. З.Є. Шершньової. - К.: КНЕУ, 2007. - 680 с.
7. Аудит : [підручник] / Г М. Давидов, М. В. Кужельний, І. Г. Давидов [та ін] за ред. Г. М. Давидова, М. В. Кужельного. – К.Знання, 2009.- 495 с.
8. Аудит методика документування: нав.посібник [Пилипенко І. В. та ін.]; під ред. І. І. Пилипенка. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2003.– 457с.
9. Аудит: [підручник] / Г. М. Давидов [та ін.] ; за ред.: Г. М. Давидова, М. В. Кужельного. - [2-ге вид., перероб. і доп.] - К.: Знання, 2009. - 495 с.
10. Аудит: підручник / [О.А.Петрик, В.О.Зотов, Б.В.Кудрицький та ін.]; за заг. ред. О.А.Петрик. – К.: КНЕУ, 2015. – 498 с.

11. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: [навч. посібник] / О.Я. Базилінська. - К.: ЦУЛ, 2009. - 328 с.
12. Бланк И. А. Управление формированием капитала/ И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2000. – 512с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»; вып. 4).
13. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: [учебный курс] / И.А. Бланк – К.: Ника-Центр, 1999. – 528с.
14. Бобро А. Оновлені Примітки: від стандартів до форми (коментар до наказу Мінфіну № 1238) [Електронний ресурс] / А. Бобро, Т. Войтенко. - Режим доступу: [http // www. nibu. factor. ua](http://www.nibu.factor.ua)
15. Боди З. Финансы :[учеб.пособие] / З. Боди, Р. Мертон; пер. с англ.- М.: Вильямс, 2008. – 592 с.
16. Бондар М.І. Звітність підприємства : навч. посіб. / М.І. Бондар. – К. : ЦУЛ, 2015. – 570 с.
17. Бочаров В. В. Финансовый анализ. Краткий курс. 2-е изд. / В. В. Бочаров. - СПб.: Питер, 2009. - 240 с.
18. Бригхем Ю. Финансовый менеджмент : Полный курс: в 2-х томах / Ю. Бригхем, Л. Гапенски ; пер. с англ. В. В. Ковалева. – Спб. : Экономическая школа, 2004. – Т. 1. – 2004. – 497с.
19. Бухгалтерський облік в Україні: [навч.посібник] / [Хом'як Р.Л., Лемішовський В.І, Мороз А.С., Воськало В.І., Корягін М.В. та ін.]; за ред. Р.Л. Хом'яка, В.І.Лемішовського. - [6-те вид]. – Львів : Національний університет „Львівська політехніка”, (Інформаційно-видавничий цент „Інтелект +” Інституту післядипломної освіти), “Інтелект - Захід, 2007. – 1200с.
20. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Ван Хорн Дж. К. ; пер. с англ., гл. ред. Ф. В. Соколов. – М. : Финансы и Статистика, 2003. – 800 с.
21. Ващенко Л. О. Аналіз фінансового стану підприємств: інформаційне та методичне забезпечення : монографія / Л. О. Ващенко, П. М. Сухарев. – Донецьк : Вебер (Донецька філія), 2007.- 185 с.

- 22.Верига Ю.А. Облікова політика підприємства : навч. посіб. / Ю.А.Верига. – К. : ЦУЛ, 2015. – 312 с.
23. Виноградова М.О. Аудит: навчальний посібник / М. О. Виноградова. – К. : ЦУЛ, 2014. – 500 с.
24. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностика фінансово-господарської діяльності підприємств: [навч.посібник] / О.І. Гадзевич. - К.: Кондор, 2007. — 180 с.
25. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі [практ.посібник] / С.Ф Голов, В.М. Костюченко. - К.: Лібра, 2001. - 840с.
26. Городня Т.А. Аналіз фінансового стану та вдосконалення контролю за фінансовими показниками підприємства/ Т.А. Городня, С.В Кобзева // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.1. – С. 183-187
- 27.Давидов Т.М. Аудит : [нав.посібник] / Т.М. Давидов [2- вид.] . –К.:
28. Дженстер Пер. Анализ сильных и слабых сторон компании: определение стратегических возможностей / Пер Дженстер, Дэвид Хасси ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2003. – 368 с.
29. Дмитренко І.М. Аудит (за міжнародними стандартами):навч.посіб. / І,М.Дмитренко.–К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 398 с.
30. Доля В. Т. Экономический анализ: [учебное пособие] / В. Т. Доля. - [2-е изд., испр. и доп.] — К. : Кондор, 2007. — 224 с.
- 31.Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація / Н.І. Дорош. –
- 32.Економічна діагностика : навч. посіб. /[Косянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В.]. –К. : Ліра-К, 2013. – 452 с.
33. Економічний аналіз : [навч. посібник] / Серединська В.М., О.М.Загородна, О.С.Білоус, Р.В.Федорович. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2007. – 416 с.
34. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: навчальний посібник / Т. Д. Костенко [та ін.]. — [2-ге вид., перероб. и доп.] - К.: Центр учбової літератури, 2007. — 400 с.

35. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л Вознюк, Т.С. Смовженко— К.: Знання, 2004. — 566 с.
36. Загородній В. Г. Облік, аналіз та аудит : [навч.посібник] / В.Г. Загородній, Є. В. Мних, В. С Рудницький. — К.: Кондор, 2009. — 618 с.
37. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996 – XIV зі змінами допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.rada.gov.ua>
38. Ионин Е. Е. Система показателей оценки имущественного положения предприятий: монография / Е. Е. Ионин. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006.-431 с.
39. Іванюта С.М. Антикризове управління: [навч. посіб.] / М.М.Іванюта – К.: ЦУЛ. – 2007. – 288 с.
40. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку і аудиту: [навч.посібник] / - С.В Івахненко .- [3-тє вид.]- К.: 2006. – 350с.
41. Ізмайлова К.В. Сучасні технології фінансового аналізу: [навч.посібник] / К.В. Ізмайлова. - К.: МАУП, 2003. - 147 с.
К.: Товариство «Знання»КОО, 2001 – 402 с.
42. Канке А.А. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия: [учебное пособие]. - 2-е изд., испр. и доп. / А. А. Канке, И. П. Кошечая. - М.: ИД «Форум»: ИНФРА-М, 2008. – 288 с.
43. Кім Ю. Г. Бухгалтерський та податковий облік: Первинні документи та порядок їх заповнення / Ю. Г. Кім. – К. : ЦУЛ, 2014. – 600 с.
44. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз: [підручник] / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г Загородній; за ред. проф. А. Г. Загороднього. — К.: Знання, 2008. — 487 с.
45. Клименко О.В. Інформаційні системи і технології в обліку: [навч.посібник] / О.В.Клименко. - К.: Центр учбової літератури, 2008 – 320 с.
46. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В. В. Ковалев. — М. : Финансы и статистика, 2001. - 560 с.

47. Ковальчук Є.К., Панасюк В.М. Інформаційні ресурси в обліку та їх роль в підвищенні ефективності управління підприємством // Міжнар. зб. наук, праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – 2011. – Випуск 3 (18). – С. 93-101

48. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы : [учебн. пособ.] / Б. Колас ; пер. с франц. под ред. проф. Я. В. Соколова. М. : Финансы, Юнити, 1997. – 576 с.

49. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : [навч. посіб.] / М. Я. Коробов. – [3-є вид.]. – К. : Знання, КОО, 2002. – 294 с.

50. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз : [підручник] / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна.- К.: Центр учбової літератури, 2008 - 392 с.

51. Лоханова Н.О. Проблеми відображення податкових різниць в обліку і звітності вітчизняних підприємств [Електронний ресурс] / Н.О. Лоханова. – Одеський національний економічний університет.- Режим доступу http://kntu.kr.ua/doc/zb_22%282%29_ekon/stat_20_1/24.pdf. - Назва з екрана.

52. Маляр Ю.М. Удосконалення оцінки фінансового стану підприємства на основі використання інтегрального показника / Ю.М. Маляр, Т.Є. Рубан // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. Выпуск 82.- Донецк, Издательство ДонНТУ, 2004. – С.189-195.

53. Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки / Наказ Міністерства фінансів України від 14.02.2006 р. № 170 «Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки», зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27.03.2006 р. за № 332/12206. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0332-06>

54. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій. Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству

підприємств та організацій / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>

55. Методика проведення поглибленого аналізу фінансового-господарського стану підприємств та організацій, затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27.06.97 р. № 81 // Офіційний сайт Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-974>.

56. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [Електронний ресурс]/ Наказ Міністерства економіки N 1361 від 26.10.2010.- Режим доступу до документу http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_451800-01 – Назва з екрана.

57. Методичні рекомендації щодо застосування критеріїв ефективності управління об'єктами державної власності. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 240 від 18.03.2011) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=107322&cat_id=36252

58. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2016-2017 року).- [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.apu.com.ua/1151-miznarodni-standarti-kontrolyu-yakosti-2016-2017>

59. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010

60. Мних Є.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: [підручник]. —К., 2008. — 513 с.

61.Наказ Мінфіну України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку» № 291 від 30.11.99р. і Інструкція по його використанню зі змінами і допов. [Електронний ресурс] – Режим доступу .- <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0892-99>. - Назва з екрана.

62. Національні стандарти бухгалтерського обліку станом на 1 січня

2018 р. [Електронний ресурс]– // журнал «Податки та бухгалтерський облік».-
Режим доступу .- <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/> - Назва з екрана.

63. Непочатенко О.О. Фінанси : підручник / О.О.Непочатенко, Н.Ю.Мельничук. К.:– Центр учбової літератури», 2013. – 504 с.

64. Нестеренко Ж. К. Економічний аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства: [навч. посібник] / Ж. К. Нестеренко, А. В. Череп. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 122 с.

65.Обущак Т.А. Сутність фінансового стану підприємства/ Т.А. Обущак // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 92-100.

66. Пантелесєв В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: [монографія] / В. П. Пан телесєв ; Державна академія статистики, обліку та аудиту. — К.: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2008. — 491 с.

67. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами і допов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

68. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: навч. посібник. /В. О. Подольська, О. В. Яріш – Київ: Центр навчальної літератути, 2013. – 488с

69. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. Наказ Міністерства фінансів України та Фонду Державного майна України від 26.01.2001 р. № 49/121 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>

70.Портна О.В. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / О.В.Портна, Н. М. Єршова. –К. : Патерик, 2015. –312 с.

71.Приймак В. І. Математичні методи економічного аналізу: [навчаль-ний посібник]/ В. І. Приймак. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 296 с.

72.Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Постанова Національного банку України від 30.06.2016 № 351 зі змінами і допов./ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>

73. Про затвердження Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара. Наказ Міністерства фінансів України від 14.07.2016 за N 616 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України - Законодавство України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-16>.

74. Райковська І.Т. Проблеми застосування методик аналізу фінансового стану в діяльності промислових підприємств [Електронний ресурс] / / І.Т. Райковська. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vzhdtu/econ/2009_3/33.pdf. - Назва з екрану.

75. Редько О. Ю. Аудит в Україні : [монографія] / О. Ю. Редько. — К. : ДП «Інформ. — аналіт. агентство», 2008. — 493 с.

76. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : [навч. посібник]/ Г.В. Савицька - [2-ге вид., випр. і доп.]. - К. : Знання, 2005. - 662 с.

77. Серединська В.М. Економічний аналіз : [навч. посібник] / В.М. Серединська О.М.Загородна, Р.В.Федорович; за ред.. проф.. Р.В.Федоровича. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2010. – 416 с.

78. Сіменко І.В. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / І.В.Сіменко. – К. : Ліра-К, 2013. – 384 с.

79. Смоляр Л. Г. Облік і аудит : навч. посіб. / Л. Г. Смоляр, Р. Ю. Овчарик, О. В. Кам'янська. – К. : Ліра-К, 2013. – 616 с.

80. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет. От истоков до наших дней / Соколов Я.В. - М.: Аудит, 2005. - 638 с.

81. Сорока Й.Й. Зарубіжний досвід оцінювання фінансового стану підприємств у сфері сучасних умов господарювання / Й.Й.Сорока // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – Випуск 2 (46). – 2015. – С. 363-367.

Т-во « Знання», КОО,2001. - 363 с.

82.Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: [монографія]/ О.О.Терещенко. – К.: КНЕУ, 2006. – 268 с.

83.Титаренко О.С. Сутнісна характеристика фінансового стану/ О.С.Титаренко // Фінанси і кредит. Вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 3 (54). – 2012.– С.177-181.

84.Томілін О.О. Сутність та оцінка фінансового стану сільськогосподарського підприємства / О.О.Томілін, А.С.Лесюк //Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск. 14. – 2016. – С. 561 - 566.

85. Фінансовий аналіз: [навчальний посібник]/ [М.Д.Білик, О.В.Павловська, Н.М.Притуляк, Н.Ю.Невмержицька].- [2-е вид., без змін]. - К.: КНЕУ, 2007. - 592 с.

86.Фінансовий менеджмент : [підручник] / [Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. Невмержинська Н.Ю., Я.І.Невмержинський та ін.]; за ред. А.М.Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2005. – 536 с.

87. Фурдичко Л.Є . Напрямки оцінки фінансового стану підприємства / Л.Є. Фурдичко О.В. Стецків, І.І. Лютан [Електронний ресурс]//Режим доступу http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/19_5/232_Furdyczko_19_5.pdf.

88. Хом'як Р.Л. Організація та методика аудиту фінансової звітності суб'єктів господарювання / Р.Л. Хом'як, І. Л. Цюцяк, А.Л. Цюцяк // Логістика. - Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2008 - С. 259-265

89. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підручник / Ю.С. Цал-Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 566 с.

90. Чебанова Н.В. Фінансова звітність підприємств : [навч.посібник] / Н.В.Чебанова, Т.Я.Чупир, Ю.А.Василенко.- Харків: Фактор, 2006. – 444с.

91.Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : навч.посіб. / О. О. Шеремет. – К. : Кондор, 2013. – 196 с.

92. Шморгун Н. П. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Н. П. Шморгун, І. В. Головка. – К. : ЦНЛ, 2014. – 528 с

93. Шпак Н.О. Економічна стабільність суб'єктів господарювання в умовах хаотичного розвитку національної економіки України : навч. посіб. / Н.О.Шпак, О.В. Пирог. –К. : Ліра-К, 2015. – 288 с.

94. Ямборко Г. Аналіз ділової активності підприємств в умовах фінансової кризи/ Г.Ямборко [Електронний ресурс]//Режим доступу http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/55Nstz.pdf.

95. Яценко В.А. Удосконалення сучасних підходів до методики складання фінансової звітності підприємства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2008dec/>

96. Adamyk O., Adamyk B., Khorunzhak N. Auditing of the Software of Computer Accounting System // CEUR-WS, 2018. – 2018. – Paper 181

97. Panasyuk V., Sachenko S., Golyash I. The performance audit of a corporate website as a tool for its internet marketing strategy // «EUREKA: Social and Humanities». – 2017. – С. 57-66